Год. IV. Мартъ и Априлъ Книга II.

Родопски напрѣдъкъ

Мѣсечно илюстровано списание
за
наука, обществени знания и народни умотворения.

Морфологични бѣлѣжки върху отглаголни именни форми въ Ахж-челебийския говоръ.

„Туй е само за показъ една частица отъ огромното словно богатство, що се крие въ неизброднитѣ Родопи. Изобщо можемъ каза, че Родопското краище съставя, както откъмъ езиковно, тъй и откъмъ народописно и културно гледище нѣщо отдѣлно отъ североизточнитѣ наши краища, нѣщо старинско, самобитно и като че още непокжтнато нито отъ историческитѣ бури, нито отъ модерната цивилизация, затова и по-цѣнно за науката....." Съ тия думи завършва единъ отъ първитѣ наши учени и филолози, г. професоръ Цоневъ, своята обширна студия подъ насловъ „Диалектни студии" въ Сборника за народни умотвврения, кн. XX, дѣто особено надълго се спира върху Родопскитѣ говори.

И наистина, въ която область, битова или езикова, и да назърне човѣкъ изъ обширния обсегъ на Родопитѣ, наведнъжъ се намира прѣдъ едно неизбродно

поле, въ което колкото по-далечъ отива, толкова по-нови, по-незнайни и по-цѣнни за науката богатства намира.

Тоя пжть ний ще обърнемъ вниманието на интересующия се читатель върху друга една особица въ Ахж-челебийския, или по-право въ централния Родопски говоръ, а именно върху богатството отъ форми на отглаголни сжществителни имена, що се употрѣбяватъ въ тоя бѣлѣжитъ Родопски говоръ.

Отъ едни и сжщи глаголни корени, или по-право глаголни основи, презантна или инфинитивна, се образуватъ съ нѣколко вида суфиксни форми толкова и отглаголни сжществителни имена, които освѣнъ че при употрѣбата си опростотворяватъ народната речь и я правятъ по-изразна, по-кратка и по-лека, а при това и по-самобитна, но още криятъ въ себе си и едно макаръ и тънко уловимо понятие, що дава визираното име въ една или друга посока. Да земемъ за примѣръ глаголитѣ, *ревѐ*, *ру̀ка*, *плѝска*, *сарбѝ*, *мѝсли* и пр. Въ народната речь отъ тѣхъ се срѣщатъ слѣднитѣ отглаголни именни форми: **рѐвут'**, **ру̀кут'**, **соарбуш'**, **плѝскут'**; **реаван'еа**, **ру̀кан'еа**, **сарбеан'еа**, **мѝслеан'еа**; **реава̀ница**, **ру̀каница**, **плѝсканица**; **сарбеавица**, **соарбеаш**; **реава̀лу**, **рука̀лу**, **плиска̀лу**; **реава̀ч**, **рука̀ч—ка** и т. н. Отъ формитѣ **рѐвут'**, **ру̀кут'**, както и всички други съ суфиксътъ **ут'**, се разбира произвождaниятъ шумъ отъ дѣйствията *рука* и *рева*. Тъй напр. кавва се: **гув'оадата ѝдат рѐвут ф под'никан**, или **поат'еану тат'неашеа ут чилеащи ру̀кут'** което показва, че говедата дигали силенъ шумъ, като ревѣли въ оборътъ, или пжтищата ехтѣли отъ виковетѣ на хората. **Фа̀нала гу еа сарбеавица** или **излеал му еа соарбеаш пу сна̀гана**, ще каже, че го сърби по тѣлото и това сърбене вече се е нѣкакъ вкоренило, станало е хроническо и т. н.

Почти всички форми на отглаголни сжществителни въ Ахж-челебийския говоръ скратяватъ речьта и не търпятъ при себе си въ много случаи съюзи и прѣдлози, както синтаксата въ други български диалекти и въ книжовната речь изисква. Въ изразътъ:

Ни ли ти са еа дудеалу

На воᵃзлав'еᵃну лижеᵃн'еᵃ,
Син'у ну нѐбу гл'оᵃдан'еᵃ?
(Народ. пѣсень)

отглаголнитѣ **лижеᵃн'еᵃ** и **гл'оᵃдан'еᵃ** замѣстватъ подчинителната форма *да лежишъ* и *да гледашъ*.

Ето какви форми на отглаголни сѫществителни се употрѣбяватъ въ Ахж-челебийския и български, и помашки говори:

Ут' = **викут', бо̀бут', йокут', меᵃкут, стоᵃргут', гоᵃрмут', плѐскут', хлѐпут',**(1) **креᵃкут', соᵃрбут'** и др. Множествено число правятъ **вѝᵃкутеᵃ, бо̀бутеᵃ, йоᵃкутеᵃ** и т. н. Примѣри: **Но̀си са йоᵃкутеᵃ, кукошкинеᵃ и̂дат креᵃкутеᵃ, чуеᵃ са хлѐпут' ут удвоᵃнка** и др.

И', ун' = **ко̀пан', оран', ко̀сан', лоᵃгун'**(2) **пѝскун'** отъ писка и др.

На тоя видъ отглаголни сѫществителни имена образътъ и за ед. и за мн. числя е единъ. Примѣри: **Тоᵃрнали смеᵃ на косан'; да̂йтеᵃ гув'оᵃдамтеᵃм лоᵃгун'**(3) и т. н.

Еᵃж-ш = **гра̀деᵃш, ма̀еᵃш, лѐпеᵃш, лѐтеᵃш, гоᵃрмеᵃш, то̀пеᵃш, кро̀еᵃш, мѝеᵃш, гла̀веᵃш** и пр. Множ. число **гра̀деᵃшеᵃ, лѐпеᵃшеᵃ, главеᵃшеᵃ**, но и **главеᵃштеᵃ, гоᵃрмеᵃштеᵃ** и пр.

Примѣри: **Насѐкли са баѐᵃ гра̀деᵃш; сто̀рили са гулеᵃм гла̀веᵃш; па̀днала еᵃ леᵃпеᵃштоᵃн ут дувар'еᵃну** и т н.

Н'еᵃ = **хо̀деᵃн'еᵃ, па̀леᵃн'еᵃ, тарчѐᵃн'еᵃ, сеᵃчеᵃн'еᵃ, писуване'ᵃ, па̀сеᵃн'еᵃ** и пр.

Образътъ и за двѣтѣ числа и на тоя видъ отглаголни е общъ. Примѣри: **Мен'са еᵃ, ма̀йч'у, дудеᵃлу, вас сѐлу нис сѐлу хо̀деᵃн'еᵃ, дрѐб'ни ка̀меᵃн'еᵃ, бу̀деᵃн'еᵃ; нищѐ стрѝжеᵃн'еᵃ, амѝ моᵃкнан'еᵃ** и т. н.

Ка=вка-чка-нка = **сурна̀вка,**(4) **гуща̀вка, прѝдавка, пуд'пира̀чка, старгачка** (отъ стърже), **вѝд'уванка, тоᵃрнуванка** и пр.

Примѣри: **Да̀деᵃ му и прѝдавка утгореᵃ; вар'вѝ на пуд'пира̀чки; на тоᵃрнуванка са прустѝ** (зема прошка) и др. п.

Ица-еᵃвица = **ру̀каница, рѝпканица, чу̀каница, пу̀сканица хо̀деᵃница, упра̀таница, пеᵃчеᵃнѝца, ка̀раница, гармѐᵃвица, кашлеᵃвица**, но и **ка̀шлица;**

тарчѐ^{а}вица, но и **тарче^{а}ница** и пр.

Примѣри: **Дáде^{а} му адно^{а} кáраница, та гу чу̀ха врут' л'уд'ѐсе^{а}** (каралъ се тъй много и силно, че го чули всичкитѣ хора); **фàнала гу е^{а} и кашле^{а}вица, и тарче^{а}вица; удрѝли гу са на чу̀каници** (започнали сж да се биятъ) и т. н.

В = **ѝгре^{а}в, ѝзгре^{а}в, прѝпе^{а}в, пòсе^{а}в, го^{а}рме^{а}в** и др., за мн. число **прѝпе^{а}ве^{а}, пòсе^{а}ве^{а}** и пр.

Въ изговора в се чува на **ф**. Примѣри: **Пу изгре^{а}в слò^{а}нце^{а} излѐ^{а}зе^{а} на рàбута; ѝде^{а} прѝпе^{а}ве^{а} пу махалò^{а}на** (чуватъ се плачове, стенания, оплакване при нѣкой смъртникъ или друга голѣма скърбь); **млòгу пòсе^{а}ве^{а} е^{а} пусе^{а}ла** и т. н.

Ва-е^{а}ва = **бал'не^{а}ва, то^{а}тне^{а}ва, вòне^{а}ва** и пр. **бал'не^{а}ви, тò^{а}тне^{а}ви, воне^{а}ви** мн. ч.

Примѣри: **Имаме^{а} си бал'не^{а}ва пу ко^{а}щи** (скърбимъ, мжчно ни е за нѣщо на всички ни въ кжщи); **надáде^{а} аднò^{а} вòне^{а}ва** отъ *вонѣе*, мирише отвратително, и др. н.

'Уву = **кро'уву, ши'уву, пе^{а}'уву, бле^{а}'уву, вàр'уву, пѝ'уву, мѐт'уву, é^{а}д'уву, мéл'уву** и мн. други подобни: **кро'увà, е^{а}д'увà, пи'увà** и пр. множ. число.

Примѣри: **Угудѝл му е^{а} крò'увусу**, значи, по кроежътъ е сполучилъ; **е^{а}й нòе^{а} д'уке^{а}нжѝе^{а} прудáва ѐ^{а}це^{а} ху̀баву пи'уву; на суфро^{а}та имѐ^{а}ше^{а} млогу е^{а}д'увà** и др. т.

Илка-алка-е^{а}лка = **же^{а}нѝлка, главѝлка, снувáлка, пе^{а}чѝлка, гуве^{а}л'к', умирàлка, казувàлка** и пр.

Примѣри: **Умирàлката нѐнауздан(6) духòда**, значи смъртьта ненадейно дохожда; **пу зàгуве^{а}л'ки са уве^{а}де^{а}** и др.

Алу-илу-е^{а}лу = **сту̀е^{а}лу, рукàлу, скакàлу, рипкàлу, пл'у̀скàлу, пуд'пирàлу, со^{а}внилу, мо^{а}ркналу, мие^{а}лу, те^{а}лѝлу, дуѝлу** и пр.

Примѣри: **Двѐ дуилà ѝма ф хàркумичка са**, значи, въ бакърчето млѣкото е отъ два пжти издояване на кравата; **пу со^{а}вналу изле^{а}зе^{а}, пу мо^{а}ркналу са во^{а}рна; ре^{а}кана са минòва прис скакалà**, отъ скачане.

Ак-ик-ач-ич-е^{а}н = **вре^{а}сак, пле^{а}сак, ре^{а}знѝч**, отъ реже, **прибе^{а}рник, прѝпусник, садàч**, отъ сжди, **баркàч, вартач, мал'че^{а}н, натарче^{а}н, бе^{а}же^{а}н** и др,

Примѣри; **Плеасак йдеа пу реакана; прйбеарник чилеак еа**, кавватъ на човѣкъ, който умѣло събира и кжщта за въ кжщи; **мал'чеан пйта изйда, пак натарчеан —туеага** (народ. пословица) и др.

Т'еа = сўрнат'еа, жѐнеат'еа, плѐскут'еа, жоанат'еа и др., но всички съ образъ общъ и за двѣтѣ числа. Примѣри: **Л'у гу хáла на плѐскут'еа**, кавватъ, когато нѣкой си самъ загелпва и омърсява работитѣ си. **Жоанат'еа су умуреава чилеака**, вмѣсто жетвата докарва умора човѣку. **Деацаса еацеа галеат сурнат'еасу**, вмѣсто дѣцата твърдѣ обичатъ да се плъзгатъ, по ледътъ напр.

Ус = мйслус, ўкус, плйскус, прйнус плѐскус и др.

Примѣри: **Ни му еа дунѐл неакаф гулеам прйнус**, т. е. не му е принесълъ кой знае колко нѣщо. **Има гулеам мйслус на сарцѐну**, вмѣсто има голѣма мисъль, загриженость за нѣщо си.

Ену-у = прашѐну, купáну, вйкану, чўкану, млеану и др. съ образъ за един. число. Примѣри: **Сйпану ни наеада**, значи отъ милостиня (да ти *сипятъ* хората отъ милость) човѣкъ не се нахранва. **Дà си ти еа вйдеану**, благославятъ томува, който даде милостиня, т. е. да му се даде и види на другия свѣтъ. **Нифѐла му валеану су**, т. е. нехвелито е изваялъ (изтепалъ на тепавица) абата.

Макаръ и да е твърдѣ важно, но за сега врѣмето не ни позволява да правимъ точна класификация, кои глаголи кой видъ суфикси отъ изброенитѣ по-горѣ приематъ при образуване на отглаголни сжщ. имена, па освѣнъ това и громадната часть помашки покрайни изъ срѣднитѣ и южни Родопски склонове досущъ не сж извѣстни още въ диалектно отношение.

1606 г. Ст. Н. Шишковъ.

Отвличане или грабване въ Родопскитѣ свадбени обичаи.

(Обичайно—правни бѣлѣжки).

Между помацитѣ въ Родопитѣ твърдѣ много е разпространенъ обичаятъ на тъй нарича̀ното отвлича-

не мома отъ момъкъ, безразлично билà му тя годеница или любовница, па не е рѣдкость да грабнатъ и жена отъ законния ѝ мѫжъ. Току-речи половината отъ свадбитѣ помашки ставатъ посрѣдствомъ тоя обичай, отвличането съ насѝла, което изобщо се казва **су̀рнат'е^а, кра́де^ан'е^а** или **гра̀бван'е^а. Утсу̀рнали са** еди коя си мома обикновено казватъ въ такива случаи, или **укра̀ли е^а са**, или пъкъ **гра́бнала са е^а** съ еди-кого си и др. т. Тоя обичай сѫществу̀ва и у българитѣ, само че въ днешно врѣме не е тъй много разпространенъ у тѣхъ, както е у помацитѣ, у които нѣкакъ си поцѣлно е спазенъ първобитния му култъ. Вглядоветѣ на масата къмъ отвличането у българитѣ днесъ значително сѫ измѣнени, дори сѫ и прямо противоположни отъ тия у помацитѣ. Това е тъй, защото въ сегашно врѣме българинъ момъкъ се рѣшава да отвлѣче годеницата или любовницата си безъ знанието на родителитѣ ѝ или въпрѣки и нейната воля само тогава, когато реални, сѫществени причини го заставятъ да постѫпи тъй, били тѣзи причини чисто икономични или спорови—любовни, но не и тъй да кажемъ традиционни, обичайни, както често се срѣща у помацитѣ. Това показва лишенъ пѫть, че помашкото население въ Родопитѣ е спазило повече своята първобитность въ живота и обичаитѣ си, отколкото еднокръвнитѣ му съсѣди — българитѣ, и че мохамеданския култъ досущъ слабо е указалъ своето влияние надъ стариния битъ у тѣхъ. Че първобитностьта на тоя обичай току-речи е на изгубване, на обезличване у българитѣ и че той нѣма вече у тѣхъ оня тъй да се изразимъ архаично — психиченъ колоритъ, както още личи у помацитѣ, на първо мѣсто слѣдъ рѣдкостьта му въ днешно врѣме служи и общото понятие, което не е благоприятно за него. Отвличането у българитѣ не се гледа вече съ добро око. **Ни зо^амат си мо́ме^аче^ану кайну̀ Го̀спут' дал, амѝ то^арнали да гу су̀рнат**, казватъ въ такива случаи, или пъкъ подигравать момъкътъ или момата съ думитѣ: **ни даржѝ му да сто̀ри сва̀дба кату̀ врут' л'уд'ѐте^а, затувà е^а утсу̀рнал**, или **по̀млучку си**

еᵃ пуспàвала (значи лѣнива е била, та не е можла да си приготви прика), **затувà му еᵃ пристàнала,** и още много други такива се пущатъ по адресъ на момъка или момата, който отъ двамата е виновникътъ въ случая. У помацитѣ, напротивъ, обикновено ще чуете да казватъ: **àшколсун, 'унàк еᵃ бил син, та си еᵃ укрàл неᵃвеᵃста,** или **еᵃрбàн'** (способенъ) **бил, утсỳрнал еᵃ** и похваляватъ смѣлостьта и рѣшителностьта на момъка, а роднинитѣ му се гордѣятъ. Ако ли пъкъ нѣкой по една или друга причина не сполучи въ цѣльта си, т. е. самà момата или нейнитѣ роднини сѫ я отнели отъ рѫцѣтѣ на грабителя, тогава подигравкитѣ къмъ послѣдния нѣматъ мѣра. Наричатъ го **жèнску, ðщеᵃ гу хрàни и брѝшеᵃ мàйка му, пак еᵃ тоᵃрналу да крадè неᵃвеᵃста** и много такива.

Отвличането или грабването става между годеници момъкъ и мома, между любовници, но не годени, между момъкъ и чужда годеница, или годеникъ на друга мома, между момъкъ и мома никакъ не залюбвани и най-послѣ между момъкъ или вдовецъ на чужда жена или вдовица и обратно. Причинитѣ за грабването могатъ да бѫдатъ: 1) чисто икономични, 2) любовни—спорови, 3) лични за отмъщение и 4) найпослѣ чисто и просто по традиция, по капризъ, защото може ей тъй да стане, за да видятъ хората, че е мѫжъ.

Икономични причини могатъ да заставятъ единъ момъкъ и неговитѣ родители да прибѣгнатъ къмъ отвличане, когато тѣ сѫ бѣдни и нѣматъ възможность да правятъ разноски за свадба, или пъкъ когато моминитѣ родители искатъ много **убỳщва, впив** (старинниятъ откупъ), и момъкътъ не е въ състояние да даде исканото.

Къмъ икономичнитѣ причини трѣбва да се прибавятъ още едни, които по-право носятъ характеръ отъ разчетъ за бѫдещи материялни изгоди. Тъй напр. еди-коя си мома е отъ богатъ родъ, или е останало отъ родителитѣ ѝ добро наслѣдство, въ такъвъ случай между нѣколко момци респ. родителитѣ имъ става надспрѣварване, надхитруване кой да я земе и тогава, който излѣзе по-ловъкъ, по-хитъръ, той сполучва да

я грабне, безъ да гледа любовнитѣ влѣчения на едната или и на двѣтѣ страни какви сѫ. Но да земемъ още по-реаленъ примѣръ, който илюстрира и въ други отношения битовия строй въ Родопитѣ. Тъй напр. бащата на една мома има хубава земя (ниви, ливади и др.); съсѣдътъ му има синъ, но само ако имота и на двамата е събранъ, може да бѫде по-ополвотворенъ за работене и отглеждане добитъкъ. Въ такъвъ случай ако моминитѣ родители съ добремъ не дадатъ дъщеря си, тогава става работата съ грабване.

Причинитѣ пъкъ, които иматъ любовенъ или споренъ характеръ, сѫ, когато моминитѣ родители отказватъ да дадатъ дъщеря си на годеника ѝ или любовника ѝ, а я готвятъ другиму; когато момъкътъ подуши, че нѣкой отъ ближнитѣ роднини на момата приготвя планъ да съдѣйствуватъ на другъ момъкъ да я грабне; когато самата мома или годеницата по едни или други причини отказва да го земе и залюбва другъ момъкъ, и най-послѣ, когато момковитѣ родители отказватъ на сина си да земе едикоя си мома, къмъ която той е влюбенъ. Обаче послѣдната причина много рѣдко се явява у помацитѣ, дѣто влиянието на родителитѣ къмъ синоветѣ си въ такива случаи е абсолютно рѣшающе. Иначе непокорниятъ и непослушниятъ синъ рискува да се лиши отъ бащинията си. Има и такива случаи, когато момата—годеница самâ нерачи годеника си или момъка, когото родителитѣ ѝ сѫ обикнали, та послѣднитѣ тайно подшушватъ на момкови и самѝ нагласяватъ и улесняватъ грабването.

Причини отъ личенъ, тъй да се каже отмъстителенъ характеръ сѫ, когато нито момата, нито момъкътъ иматъ какви и да било любовни връзки или влѣчения, дори и не сѫ се виждали да се знаятъ единъ другъ, но момъкътъ или родителитѣ му иматъ или сѫ имали нѣкаква неприязънь или какво и да е скарване, било къмъ годеникътъ на една мома, било къмъ неговитѣ родители, и, за да дадатъ едно удовлетворение на ненавистьта си, за да отмъстятъ, отвличатъ момата. Грабвания отъ подобенъ родъ подбуждения сѫ твърдѣ чести.

Най-послѣ тъй нареченитѣ традиционни причини сѫ, когато единъ момъкъ е рѣшенъ да се жени, любовни влѣчения и връзки нѣма, но желае както той, тъй и родителитѣ му да удовлетворятъ едно вѫтрѣшно славолюбие, да кажатъ хората, че е билъ юнакъ храбрецъ и си е грабналъ мома, когато и която си е искалъ.

Грабването става само посрѣдствено отъ сммия момъкъ съ участието на единъ или нѣколцина вѣрни негови другари или роднини, но родителитѣ му не зематъ участие. При това често пѫти трѣбва да има и нѣкой отъ близкитѣ на момата да имъ съчувствува и тайно улесни въ задачата имъ. Момъкътъ съ другаритѣ си издебва момата, обикновено когато е вънъ отъ родителския си домъ, напр. на нивата, въ градината или ливадата по работа, на чешмата за вода, на люлкитѣ по байремскитѣ праздници, случайно минваща прѣзъ нѣкоя задънена улица, или пъкъ у нѣкоя своя дружка или роднина. Грабнатата мома обикновено надава викъ и, ако се случатъ наблизо хора или нейни роднини, често пѫти могатъ и да си я отнематъ отъ рѫцетѣ на грабителитѣ ѝ, па може да стане и сбиване помежду едната и другата страна и тогава сполуката естествено е на тая страна, която излѣзе по-силна въ борбата(1).

Обикновено, слѣдъ отвличането на нѣкоя мома, родителитѣ и роднинитѣ ѝ се събиратъ и отиватъ да нападнатъ кѫщата, дѣто е заведена, съ цѣль да си я отнематъ. Естествено, явява се тогава караница, на често пѫти и сбиване, обаче присѫтствующитѣ се стараятъ да ги укротятъ и не допуснатъ по-нататъшни сцени и крамоли. Въ такъвъ случай първата грижа е да се

1) Два примѣра за илюстрация привеждамъ въ случая: прѣзъ 1889 г. бѣше лѣтенъ праздниченъ день, и цѣлото село Устово бѣше на хорото. Момъкътъ Маринъ Маноловъ, единъ здравенакъ и храбрецъ младежъ, грабва отъ срѣдъ хорото годеницата си, прѣмѣтва я като парцалъ прѣзъ рамото си и я понесе за голѣмо очудване на всички за дома си, а нагласенитѣ му 5 — 6 души вѣрни другари изваждатъ ножоветѣ си и го окрѫжаватъ, тъй че никой не посмѣ да се доближи и отнеме силно развикалата се мома. Годеникътъ ѝ е билъ подозрѣлъ, че люби другиго. Прѣзъ 1891 година пъкъ въ селцето Влахово, помашко, отъ рѫцетѣ на едно помаче жени му отнели грабнатата мома, а то отъ срамъ забѣгва въ чужбина и вече не се вѣсти втори пѫть въ селото си.

повика имамина, или свещеника заедно съ още нѣкои отъ по-виднитѣ съсѣди или селяни. Питатъ момата, самà ли си е дошла, или съ сила е довлѣчена и какво ще каже, приема ли момъка или не. Ако момата каже: **кинàту сам троᵃсила, нашла гу сам**, всичко е свършено. Родителитѣ ѝ и роднинитѣ ѝ или млъкватъ, или си отиватъ сърдити и съ попръжни и клетви къмъ злосторницитѣ, па често и къмъ изневѣрилото ги чадо. Слѣдъ нѣкой и другъ день или мѣсецъ отъ свадбата всичко утихне, новитѣ роднини забравятъ миналото и всичко си тръгва по реда, като че нищо не е било. Но ако момата каже и настои, което впрочемъ рѣдъкъ пѫть се случва, че тя е съ сила доведена, че не приема грабительтъ си за мѫжъ, тогава тя демонстративно се извежда отъ кѫщата и се придава на родителитѣ ѝ, а момъкътъ наказватъ съ глоба за въ полза на джамията или черквата, а често пѫти и съ бой. Наказанията въ такива случаи ставатъ чрѣзъ самосѫдъ, т. е. самò обществото ги опрѣдѣля и налага и само въ ново врѣме се прѣдаватъ виновнитѣ на общитѣ закони.

Често пѫти родителитѣ на отвлѣчената мома не ѝ даватъ цѣлата приготвена за нея прикя — *спапь* — макаръ и да сѫ се помирили помежду си за станалото.

Пълнолѣтието на женския полъ у помацитѣ се счита слѣдъ явяване на менструациитѣ. Тогава момата е свободна въ своитѣ дѣйствия относително избирането на бѫдещия си другарь. Ако се случи да отвлѣкатъ момиче, на което **цвеᵃт'èту** (менструациитѣ) не се е още явило, тогава то не се слушпа каквото и да казва, а се гледа волята на родителитѣ му. Обаче и въ единия и въ другия случай съ открадната мома бързатъ да постѫпятъ тьй, че да не може нито тя да упорствува и отказва да земе момъкътъ, нито пъкъ родителитѣ ѝ да смѣятъ да си я зематъ надирѣ.

Грабването на моми често се срѣща и въ народнитѣ пѣсни, нѣколко отъ които читательтъ ще намѣри въ отдѣльтъ „Народни умотворения“ въ края на тая книга.

1906 г. **Ст. Н. Шишковъ.**

Грузинския мънастирь въ Византия[1]

Исторически етюдъ

отъ

Професоръ И. И. Соколовъ

Историята на православното грузинско монашество е твърдѣ малко разработена въ науката, както въобще и цѣлата история на грузинската черква. На изслѣдователятъ историята на това монашество прѣдстои тежъкъ и усиленъ трудъ отъ търсене и критическо взиране и анализъ на ржкописнитѣ и печатни отъ различенъ родъ грузински материяли, въ които се намиратъ свѣдѣния относително тоя твърдѣ интересенъ въпросъ. Грузинскитѣ кодекси, що се намиратъ въ ржкописни сбирки въ Тифлисъ, Петербургъ, Москва, Атина, Ерусалимъ и Синай още чакатъ своя специалистъ по въпроситѣ изъ историята на иверското иночество. А слѣдъ това прочутата грузинска лѣтопись на Картлисъ Цховреба съ нейнитѣ общи и частни източници, мѣстната хроника и историческитѣ паметници отъ послѣдно произхождение, житията на грузинскитѣ свѣтии, поклонническата литература, постановленията на грузинскитѣ черковни събори относително монашеството, многобройнитѣ гуджари и сигели, не много опазенитѣ устави на грузинскитѣ мънастири и описитѣ на мънастирския инвентаръ, нѣкои отъ паметницитѣ на грузинското право, небогатиятъ епиграфически материялъ, — ето групата печатни източници, отъ които може да се проучи миналата сждба на грузинското монашество. Въ тоя наученъ оборотъ необходимо е да се прослѣдятъ и чуждитѣ източници, въ които сж се запазили слѣди отъ отколѣшното величие на Грузия и нейнитѣ международни сношения съ византийци, армени, сирийци, араби, перси. руси и др. Особено тѣсни исторически връзки Грузия е имала съ Византия, която по своята култура въ срѣдневѣковната споха е заемала централно положение

1) Съ намирането гробътъ на Търновския Патриархъ Евтимий въ края на мин. 1905 год. въ Бачковския мънастирь, послѣдниятъ добива особено историческо значение за насъ, българитѣ, когато пъкъ отъ друга страна миналото на тая важна и първа по рода си въ Южна България обитель у насъ досущъ малко се знае. Едновръмено съ това въ чуждия ученъ свѣтъ не мина незабѣлѣзано и откритието гробътъ на славния святитель нашъ и книжовникъ и наново възбуди интересъ и подтикна ученитѣ къмъ нови научни изслѣдвания както къмъ древното минало на Бачковския мънастирь, тъй и къмъ дѣйностьта на Патриархъ Евтимий. Горниятъ исторически етюдъ, написанъ отъ учения руски професоръ г. И. И. Соколовъ, току-що е започнатъ да се обнародва отъ априлската книжка т. г. въ журнала на Петербургската духовна академия „Христианское Чтеніе.“ Позволихме си да го дадемъ въ прѣводъ на нашитѣ читатели, защото съдържа цѣнни исторически данни за Родопската обитель, Бачковския монастирь.

Б. Редакцията.

всрѣдъ всичкитѣ тогава въ свѣта господарства. Попаднала подъ просвѣтителното въздѣйствие на мощната Византия, Грузия и въ черковния, и въ гражданския си животъ е възпроизвела много елементи на византизма, като ги е прѣвърнала съ силата на своя националенъ гений въ своеобразна културна система, съ явно опрѣдѣлени признаци на иверизма. Частно за характеристиката на грузинското монашество сѫществена услуга може указа историята на византийско-източното иночество, идеалитѣ на което напълно сѫ били възприети отъ грузинскитѣ подвижници и присадени на родна почва. Атонъ, Цариградъ, Сирия, Ерусалимъ и Синай— ето главнитѣ византийско-източни школи за иверскитѣ монаси, дѣто сѫ живѣли било въ свои, или гръцкитѣ мънастири, рѫководили сѫ се отъ мѣстнитѣ иночески устави, вниквали сѫ въ поученията и наставленията на византийско-източнитѣ аскети, възприемали сѫ тѣхнитѣ идеи за значението на подвижничеството, неговитѣ видове и реални начини на проява, а слѣдъ това сѫ разпространявали уроци отъ тоя черковенъ византизъмъ и въ прѣдѣлитѣ на Иверия.

За състоянието на иверското монашество вънъ отъ Грузия, а именно въ Свѣтата земя, на Атонъ и на Синай, въ руската литература вече сѫ извѣстни нѣкои свѣдѣния.(¹) За сѫществени къмъ тѣхъ допълнения слѣдва, споредъ нашето мнѣние, да признаемъ и неотколѣ обнародвания на гръцки езикъ уставъ на Григория Пакуriяна или Бакурияна, даденъ на основания отъ него въ 1084 г. грузински мънастирь Богородица Петрицонитисса или Бачковския, близо при Станимака въ България.(²) Наистина, тоя уставъ е билъ извѣстенъ и по-рано,(³)

---

1) *А. А. Цагарели.* Памятники грузинской старины въ Святой землѣ и на Синаѣ (Православный Палестинскій Сборникъ, выпускъ X.) Спб. 1888; *Л. Джамашвили,* Грузинския обители внѣ Грузіи. Тифлисъ, 1889; *Епископъ Порфирій Успенскій,* Исторія Атона. Часть-III. Атонъмонашескій. Отдѣленіе I. Кіевъ. 1877. Отдѣленіе 2. С. Петербургъ. 1892; *Епископъ Киріонъ,* Иверійцы, какъ пилигримы и основатели обителей во святыхъ мѣстахъ востока. Спб. 1905 (и въ „Сообщеніяхъ Императорскаго Православнаго Палестинскаго Общества“ за 1905 г., выпускъ. 2).

Б. Авт.

---

2) Τὸ Τυπικὸν τὸ ἐκτεθὲν παρὰ τοῦ μεγάλου δομεστίκου, τῆς Δύσεως κυροῦ Γρηγορίου τοῦ Πακουριανοῦ πρὸς τὴν παρ' αὐτοῦ κτισθεῖσαν μονὴν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Πετριτσονιτίσσης. — Typikon de Grégoire Pakourianos pour le monastère de Pétritzos (Backovo) en Bulgarie. Texte original publé par le R. P. Louis Petit. Спб. 1904 (и въ приложеніи къ „Византійкому Временнику,“ т. XI—1904).—Уставътъ е изданенъ по рѫкописъ отъ отъ XVIII в., находещъ се въ библиотеката на Букурещската семинария. Той състои отъ прѣдисловие, инвентаренъ каталогъ и 33 глави.

3) Γρηγόριος Πακουριανὸς μέγας δομέστικος τῆς Δύσεως καὶ τὸ τῆς αὐτοῦ τυπικὸν τῆς μονῆς Θεοτόκου τῆς Πετριτσονιτίσσης — Dissertatio philologica, quam scripsit ad summose in philosophia honores ad amplissjmo philosophorum renensium ordine rite impetraudos Georgius Musaeus. Lepsiae. 1888.

Б. Авт.

но въ съкратенъ видъ на новогръцки езикъ, съ съществени недостатъци въ сравнение съ оригинала, които недостатъци по

По фотографията на К. Савовъ.

Игуменътъ отецъ Паисий съ мънастирското братство прѣдъ гробътъ на Патриархъ Евтимий въ Бачковския мънастиръ 1906 година.

неизбѣжность сѫ били привнесени и въ руския анализъ на тоя уставъ.(4) Прѣдъ видъ на това, че въ разпореждане на грузинолозитѣ се намиратъ само конспектнитѣ типици на мънастиритѣ Иверски на Атонъ и тоя на Шатбердъ и уставитѣ на Шио-Мгвимската лавра и Ваганския мънастирь въ Грузия, то се явява твърдѣ интересната задача да се подложи на анализъ оригиналниятъ и пълния уставъ на знаменития въ Византия грузински мънастирь Петрицонитисса, който уставъ обстоятелствено ни запознава съ вѫтрѣшното устройство на мънастиря, съ бита и живота на иверскитѣ монаси вънъ отъ Грузия, уставъ достатъчно да пролѣе свѣтлина за монашаството въ прѣдѣлитѣ и на тая страна.

Ктиторътъ на мънастиря Петрицонитисса(5), Григорий Пакуриянъ, е билъ извѣстенъ въ историята на Византия дѣятель въ XIвѣкъ. Анна Комнинъ между другото казва, че той е произхождалъ отъ знатенъ армениски родъ.(6) Това свидѣтелство може да се признае за справедливо въ тая смисъль, че Пакуриянъ е произхождалъ отъ погрузинени-армяно-халкидонити на Тао-Кларджетия.(7) при всичко че самъ той въ мънастирския уставъ прямо нарича себе си *грузинъ*, та и мънастирьтъ въ честь на Богородица Петрицонитисса сѫ основали *изключително за грузински монаси*,(8) и поради това го и наричатъ иверски мънастирь (μονὴ τῶν Ἴβήρων.) Пакуриянъ е зналъ добрѣ армянски езикъ. Уставътъ мънастирски е билъ написанъ въ три редакции: гръцка, грузинска и армянска, за да може подлинностьта на текста му да се запази въ точность, да не може да се подвъргне на нежелателни за ктитора му измѣнения и да бѫде понятенъ и на тия грузински монаси, които сѫ били запознати по добрѣ съ армянския езикъ, отколкото съ гръцки. Най-послѣ и самъ Пакуриянъ се е подписалъ въ подлинника на устава по-армянски,(9) па и между неговитѣ родственици мо-

4) *И. Соколовъ*. Состояніе монашества въ византійской церкви съ половины IX до начала XIII вѣка. Опытъ церковно-историческаго изслѣдованія, стр. 174—175, 318 и др. Казанъ, 1894.

5) Подъ думата *Петрицонитисса* разбирай *Бачковския мънастиръ*.

Б. Прѣв.

6) Ἀνὴρ οὗτος (Πακουριανὸς) μικρὸς ἦν δέμας κατὰ τὸν ποιητήν, πλὴν ἀλλὰ μαχητής, γένους λαμπροῦ ἐξ Ἀρμενίων ὁρμώμενος. — Anna Comnena, Alexias, lib. II c. 4, p. 96. Bonnal. 1839.

7) Проф. *Н. Марръ*, Аркаунъ монгольское названіе христіанъ, въ связи съ вопросомъ объ армянахъ—халкодонитахъ, стр. 17—24. Спб. 1905; срав. проф. *А. А. Цагарели*, Свѣдѣнія о памятникахъ грузинской письменности, т. I, в. 3. стр. XII примѣчаніе. Спб. 1894.

Б. Авт.

8) Τὴν γέννησιν ἐκ τῶν ἐφων ἔχοντος ἐκ τῆς τῶν Ἴβήρων παμφαεστάτης φυλῆς. Τυπικόν, 2. 1—2. Срав. 8 10—11. I 15—17; 2 27—28, 44—45; 56 20—21. 3 12; 7 17.

9) Τυπικον 56.

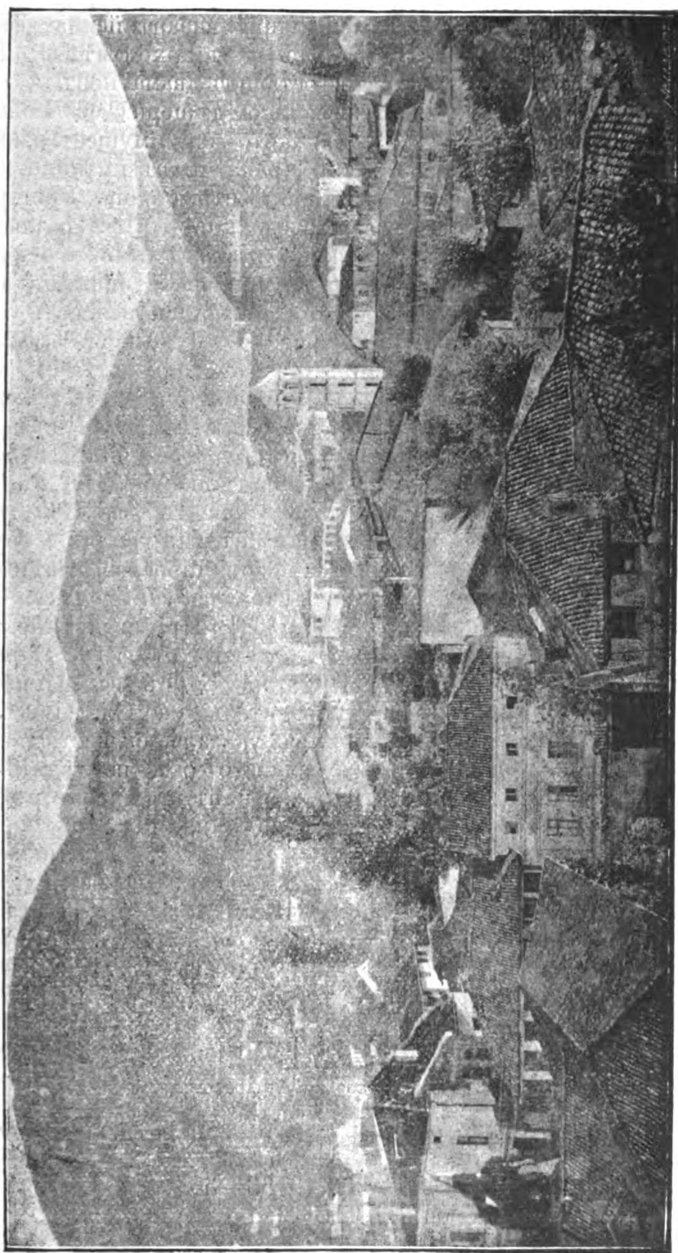

По фотографията на К. Савовъ

Градъ Станимака съ изгледъ къмъ ущельето на Чепеларската рѣка и Родопитѣ.

наси е имало армяни.([10]) Бащата на ктитора, Пакурианъ, достигналъ видно и почетно положение при византийския дворъ, като се удостоилъ съ титлата архонтъ надъ архонтитѣ.([11]) Той е умрѣлъ въ дълбока старость, като е оставилъ двама непълнолѣтни сина: Григорий и Апасий и нѣколко дъщери.([12]) Майката на ктитора (κατὰ γυναικείαν ἕξιν) всичкото си имущество, което й оставилъ мѫжъ й, разнесла за прѣхрана и възпитанието на дѣцата си и за прика на дъщеритѣ си. Сеститѣ на Григорий съ врѣме се омѫжили за хора, които сѫ живѣели въ различни мѣста (ἐν διαφόροις χώροις), а братията останали самѝ да нареждатъ своята сѫдба.([13]) Апасий получилъ при византийския дворъ чинътъ магистъръ, а въ момента, когато Григорий нареждалъ устава за мънастира Петрицонитисса, него вече (Апасий) нѣмало между живитѣ,([14]) но по завѣщанието, което наредилъ въ полза на брата си, той оставилъ нѣколко имения,([15]) които Григорий далъ въ числото на мънастирскитѣ метоси. Що се отнася до Григория, неговата кариера била блѣскава. Той билъ образованъ, енергиченъ и уменъ човѣкъ, търсилъ щастието си въ Армения, Грузия и Сирия, а слѣдъ това се явилъ въ Византия, дѣто съ своитѣ лични, голѣми и продължителни усилия и трудъ и безъ всѣкакво чуждо съдѣйствие и посрѣдничество, освѣнъ съ Божията помощь и своитѣ и на родителитѣ си молитви, достигналъ почетно положение и богатство([16]) При византийскитѣ императори Михаилъ VII (1071—1078 г.) и Никифоръ Ботаниатъ (1078—1082 г.) той билъ войвода на Карсъ въ Армения, въ Теодосиополъ (Ерзерумъ) и управитель на Смоленитѣ въ Македония. А когато пъкъ Пакуриянъ указалъ сѫществена помощь на Алексия Комнена при завземането отъ послѣдния на византийския прѣстолъ (1081 г.), то новиятъ императоръ му далъ длъжностьта великъ доместикъ на западнитѣ школи μέγας δομέστικος τῆς δύσεως, на чиято обязаность лежало висшето завеждане византийскитѣ войски въ империята по европейския тогава редъ. Въ тая си длъжность Пакуриянъ принесълъ на Алексия много важни услуги и много спомогналъ въ военнитѣ успѣхи на императора([17]) Пакуриянъ падналъ, като герой на бойното поле въ войната съ печенѣгитѣ близо при Велиатовъ

---

10) Jbid 35 20—21.

11) Τοῦ ἄρχοντος τῶν ἀρχόντων ὄντος καὶ διαπρέποντος.

12) Jbid., 38.

13) Jbid.. 38 25—30.

14) Jbid., 2 7—9; 11 25—26; 40 33—35.

15) Τυπικόν. Jntrodyction. p. VII.

16) Jbid. 38 30—36.

17) *Анна Comnena*, Alexias, I. II, cap. 4, p. 96; I. IV, cap. 6 p. 209; I. V. c. 3 p. 232, c. 4, p. 239, c. 5, p. 243.

Б. Авт.

въ 1086 г. Императорътъ горчиво оплакалъ смъртьта на Пакурияна, когото той горѣщо обичалъ.(18)

Пакурианъ построилъ своя мънастирь прѣзъ врѣмето, когато билъ великъ доместикъ на западъ. Тъй като уставътъ за мънастирьтъ биль написанъ въ 1084 г. (6592) (19) *наскоро слѣдъ основанието му*, (20) то и самата постройка на тая обитель може да се счита къмъ 1083 г., когато Пакуриянъ въ длъжностьта си великъ доместикъ на запада е живѣлъ въ Одринъ. Мотивитѣ за устройството на мънастиря сж обяснени отъ Пакурияна донѣкждѣ въ прѣдисловието, а най-вече въ първата глава на типика. Тѣ съдържатъ въ себе си неговата искрена и дълбока религиозность и изтъкватъ желанието му да си има своя гробница за своитѣ останки. На всѣки християнинъ, пише Пакуриянъ въ своя уставъ, и православенъ вѣрующъ, който е кръстенъ въ името на Прѣсвѣта Троица, Отца и Сина и Св. Духа, е полезно и необходимо всѣкога да се смислява за общия на всички край, да се погрижи за деньтъ на своята смърть, да очаква своето и на всички възкресение отъ мъртвитѣ, като си размисля за страшното и грозно изпитание на праведния сждъ на Христа Бога нашего и Спасителя и за справедливото въздаяние всѣкиму споредъ дѣлата. За всичко това е необходимо съ всичка сила да се помислимъ и погрижимъ, додѣто сме още въ сегашния си животъ, и да се стремимъ да живѣемъ благоразумно, за да спасимъ себе си отъ страшното и вѣчно наказание и отъ *геенни огненной* (к. пр.), за която говори Евангелието. Поради това всѣки, за да прѣдстави Богу като откупъ за душата си и изкупление за безкрайната благость и човѣколюбие Божествени и достигне избавлението си отъ наказанието, трѣбва да прави споредъ силата си добро и съ подвизитѣ си да се освободи отъ нищожнитѣ примки на дявола и достигне живота въ бждещия вѣкъ. Като постжпваме по тоя начинъ, ний ще се удостоимъ да бждемъ съ-наслѣдници и достигнемъ вѣчното блаженство заедно съ Христа и получимъ отпущение на грѣховетѣ си. Поради всичко това и азъ, продължава Пакуриянъ, многогрѣшниятъ и недостойниятъ отъ дѣтинството ми и до сегашното врѣме на моята старость рабъ Христовъ, свободенъ и празенъ отъ всѣко добро дѣло, освѣнъ една забрана въ живота отъ истинската православна християнска вѣра, която азъ съмъ приелъ по прѣдание отъ едноезичния мой народъ иверски, който съмъ съгласенъ въ догматическото учение съ православния ромейски народъ и присъединенъ къмъ великата Божия черква, азъ отдавна се трудѣхъ, още когато бѣхъ на из-

18) Επι τω τοῦ δομεστικου (τῆς ἑσπέρας Πακουριανοῦ ὁ αὐτοκράτωρ) καὶ μᾶλλον στενάζων, κρουνοὺς ἠφίει δακρύων εφιλει γάρ ἐξόχως των ἄνδρα.... Anna Comnena, Alexias, I. VI, c. 14, p. 325.

19) Τῦπικον, 56 9—11.

20) Αρξόμεθα λεγειν καὶ γράφειν περι....· τῆς συστάσεως τῆς πορ ἡμῶν νεωστὶ ἱδρομένης μονῆς. Jbid., 1 10—12. Срав. 2 26—27.

токъ, а слѣдъ това, проникнатъ отъ сжщитѣ желания, бѣхъ и на западъ, съ една дума до послѣдно врѣме се старахъ да съградя прѣкрасния храмъ и при него убѣжище за монаситѣ и гробница за грѣшното мое тѣло. Но поради многобройнитѣ извършени отъ мене грѣхове, свѣтовни суети и промѣни, вслѣдствие и на моето прѣселване отъ мѣсто на мѣсто и привързаностьта ми къмъ угода на живота, азъ не можахъ да осжществя желанието на моето сърдце. Обаче днесъ, и въ врѣмето на моята старость, и не по моето разбиране или знание, а по неизказаното человѣколюбие и благость на Бога нашего, по безмѣрното негово милосърдие къмъ мене недостойния, съвършено нищожния и послѣдния робъ на неговото царство, Господь ме удостои да се пробудя отъ дълбокия сънъ и безгрижностьта въ живота, да си припомня за деньтъ на моето отиване отъ тоя свѣтъ, да проникна съ неизбѣженъ страхъ въ извършенитѣ отъ мене лоши дѣла и видя себе си съ своитѣ вжтрѣшни очи празенъ и безучастенъ за всѣко Богоугодно дѣло. — Това е и подбудило найпослѣ Пакуриана да осжществи своето желание и въздигне мънастирь.(21) На друго мѣсто въ устава(22) Пакурианъ казва, че построениятъ мънастирь ще служи за гробница на него, а тъй сжщо и прѣдъ Божиитѣ очи ще бжде защита, избавление и спасение и за родния му починалъ вече братъ Апасий, който тоже е пожертвувалъ своитѣ *владѣния* за въ полза на споменатата обитель. Апасий въ своето завѣщание, което оставилъ на брата си, е писалъ: „дѣто на моя братъ ще бжде угодно да построи черква и мънастирь, а при тѣхъ и гробница, въ която да бжде погребенъ той, тамъ нека бжде положено и моето тѣло“. За да изпълни волята на брата си, който е умрѣлъ въ Антиохия прѣди да бжде още построенъ мънастиря Петрицонитисса, Григорий е прѣнесълъ тѣлото му съ подобаещитѣ се почести и е разпоредилъ и черковно да се поменува името му, като съ това е изявилъ своята прѣданость и скърбь по поводъ смъртьта на брата си.(23). Отъ това се вижда, че Григорий Пакурианъ е билъ синъ на своето врѣме и общество, посрѣдъ което е живѣлъ, защото въздигането на мънастири по подбуждения чисто религиозни и съ прямо назначение да служатъ тѣ и за сѣмейни гробници на тѣзи, които ги въздигатъ, е било *характерно* явление въ черковния животъ на срѣдновѣковна Византия(24).

Пакурианъ е построилъ своя мънастирь близо до града Филипополъ (сегашния Пловдивъ, Б. прѣв.), при селото Петрицосъ или Василикисъ, което лѣжи на сѣвѣръ отъ него на брѣгътъ на бързия потокъ („Чепеларска рѣка“ Б. авт.) въ срѣдата на Бачковската поляна(25). Тая мѣстность е била подарена

21) Τυπικὸν 7—8. 22) Jbid., 2. 3 - 4, 7—8.
23) Jbid., 11—12.
24) *И. Соколовъ*. Состояніе монашества въ византійской церкви, стр. 34—37.
25) За мѣстоположението на монастиря, който е опазенъ и днесъ, подробно говори о. Louis Petit. Jntroduction. XI—XIII. Б. Авт

на Пакурияна съ хрисовули отъ византийскитѣ императори поради великитѣ и много трудове и подвизи, които той е принесълъ отъ младинитѣ до старостьта си за защита на империята и на изтокъ и на западъ, безъ нѣкога да е пожалилъ кръвьта както своята, тъй и на своитѣ ближни войници и подчинени, като при това не единъ пжть е заплашвалъ и него и сподвижницитѣ му ужасния варварски плѣнъ. Азъ нѣма да излъжа, пише Пакуриянъ, ако кажа, че рѣдко нѣкой отъ моитѣ съотечественици, който е служилъ съ любовь и въодушевление, е умрѣлъ отъ естествена смърть на своето лѣгло; всички почти сж пролѣли кръвьта си отъ ножа и ржцетѣ на враговетѣ на кръста Божий и тия на Византия. И сега, когато Богъ ме е удостоилъ да изпълня желанието на моето сърдце и съ моитѣ твърдѣ голѣми и различни срѣдства и разходи сж вече построени свѣтитѣ черкви заедно съ мънастиря при тѣхъ, обиколени съ стѣни и съ келии въ тѣхъ, азъ смѣло казвамъ, че всичко това е станало не съ чужди пари и не съ срѣдства, припечалени по несправедливъ начинъ, като напр. посрѣдствомъ принудителна рббота (ʼαγγαρεία), или съ насилствено принуждение бѣднитѣ да работятъ вънъ отъ опрѣдѣлената мѣрка, карани при постройката на черквитѣ и мънастиритѣ да изпитватъ на себе си различни бѣдствия—не, всичко е направено съ моя собственъ трудъ и работа и съ мои собствени срѣдства(26).

Главниятъ храмъ на мънастиря Петрицонитисса е билъ посвѣтенъ на Успѣние Богородично, а другитѣ два — на името на Иоанъ Прѣдтеча и св. великомжченикъ Георги Побѣдоносецъ, като при това ктиторътъ не е жалилъ срѣдства и за тѣхното украшение(27). На мънастиритѣ и черквитѣ сж били подарени и голѣми недвижими владѣния.(28)

За новооснования мънастирь Григорий Пакуриянъ, слѣдващъ установенитѣ въ случая въ Византия обичаи, е написалъ своя уставъ, който се числи въ разреда къмъ тъй наричанитѣ ктиторски типици (Τυπικὰ κτητορικά). (29)

Пакуряновиятъ уставъ не е оригинално произведение, а е съставенъ по образеца на типика на цариградския мънастирь, наричанъ Всесвѣти (μονή Παναγιου), подлинностьта на който типикъ не е извѣстна въ науката. Пакуриянъ е билъ въ тѣсни връзки на братство и любовь съ иноцитѣ на тоя бѣлѣжитъ мънастирь и поради това вжтрѣшното му устройство и иноческиятъ животъ въ него сж се прѣдставили на ктитора-грузинъ, като образецъ на съвършенство, безъ да гледа на това, че тая

26) Τυπiκόν, 9. 27) Τυπiκόν 8 26—35 9 1—5.
28) Jbid., 10—14.
29) Свѣдѣния за ктиторскитѣ устави на срѣдневѣковна Византия съобщава: *А. А. Дмитріевскій.* Описание литургическихъ рукописей, хранящихся въ библиотекахъ православнаго востока. Т. I· Τυπηκὰ Ч. 1, стр. XXXIII и. д. Кіевъ. 1895; W. Nssen, Die Diataxis des Michael Attaleiates von 1077. Jena.1894; *И. Соколовъ*, Состояніе монашества въ византійской церкви и пр., стр. 317—319.

обитель се е намирала въ столицата на византийската империя, дѣто иноцитѣ му можели да бѫдатъ изложени на съблазънь отъ свѣтската обстановка и житейска суета. Виновникъ за бѣлѣжитото благоустройство на мънастирьтъ Всесвѣти е билъ „блаженниятъ и равноангелски“ неговъ ктиторъ и катигуменъ, който му е далъ прѣкрасенъ уставъ и който уставъ монаситѣ сѫ твърдо пазили въ съвършена непоколебимость.(30) Тоя катигуменъ е билъ твърдѣ мѫдъръ въ божественитѣ работи и е заповѣдалъ на своитѣ ученици да ходятъ въ своето подвижничество „по срѣдния и самия царски пѫть — *κατά τήν μέσην καί βασιλικωτάτην όδόν*“— като отстранявать въ устава крайноститѣ въ една или друга страна отъ иноческия животъ (*ή ύπερβολή καί ή 'ελλειψις τῆς βιοτεύσεως*), защото такива отклонения сѫ всѣкога врѣдни и твърдѣ опасни. Между всичко това той е допущалъ възможность и да се излиза отъ мънастиря, когато нѣкой отъ монаситѣ е пожелавалъ това и търсилъ покой вънъ отъ обительта. Когато Пакуриянъ е нареждалъ своя уставъ, Всесвѣтниятъ (Монахътъ-устроитель на мънастирьтъ цариградски се е тъй казвалъ. Б. прѣв.) не е билъ между живитѣ(31). Мѣстото на знаменитата обитель е неизвѣстно,(32) ала за самия блаженопочившъ ктиторъ се е запазило кратко съобщение и въ историческия трудъ на Иоана Скилица. Тукъ се разказва, че когато иимператоръ Никифоръ Вотаниатъ (1078 — 81 г.) е поискалъ да се жени за бившата императрица Евдокия, вдовицата на Константина Дука и Романа Диогена, и послѣдната съ радость приела прѣдложението, то противъ третия ѝ бракъ се е възпротивилъ „знаменитиятъ по добродѣтелитѣ си монахъ, когото, вмѣсто всѣко друго име, го наричали Всесвѣтъ (*Πανάγιος*), и по всѣкакъвъ начинъ се е мѫчилъ да попрѣчи на тая неразумна постѫпка, като е напомнилъ всичко, що можело да послужи за прѣпятствие въ намѣрението“. (33) Както се вижда, тоя „Всесвѣтъ“ подвижникъ, памятьта за когото, като неотколѣ умрѣлъ, била още жива между съврѣменницитѣ, се и подразбира въ Пакуряновия уставъ, като единъ отъ неговитѣ (на Пакуряна) почитатели и свидѣтели на виднитѣ му иночески трудове.

Като устроилъ своя мънастиръ по образеца на столичната

---

30) Τυπικόν, 2 9—25.

31) Jbid., 3 3—8.

32) Съ типографската хипотеза на издателя на устава о. Petit (Jntroduction, p. X/V—XV) не можемъ да се съгласимъ затова, че,първо, нѣма основание да се отождествява мънастирьтъ на Всесвѣтий, за когото е дума въ Пакуриановия уставъ, съ μονή τοῦ Παναγίου, който се споменова въ житието на св. Матрона (подъ 9 Ноемврий; H. Delehaye, Sinaxarium ecclesiae Constantinopolitanae, I. 204, 54. Bruxelles. 1902), и второ, текстътъ на нашия памятникъ (2 21 – 28) не съотвѣтствува съ коментарътъ на издателя (p. XV).

33) Joannis Scylitzes Curopalata, Historia, p. 738, Bonnae. 1839.

Б. Авт.

обитель на Всесвѣтия. Пакурианъ се надѣялъ, че неговитѣ обитатели—грузинци, които били изпитани въ военнитѣ походи и прѣкарали нѣкога суровъ животъ, ще изпълняватъ въ точность дадения имъ уставъ, още повече, че и външнитѣ условия напълно имъ благоприятствовали за това, а именно, че мънастирьтъ се е намиралъ въ уединена мѣстность, далечъ отъ града, ползувалъ се е съ прѣкрасна вода и съ разни земни произведения и градински овощия, а отъ друга страна уставътъ точно е опрѣдѣлялъ правилата на цѣлия животъ на монаситѣ въ мънастиря и ясно имъ е посочвалъ тѣхнитѣ длъжности(34).

Отъ друга страна Пакурияиъ е обявилъ мънастиря Петрицонитисса за свободенъ отъ всѣка вънкашна власть. Той е трѣбвало да бжде независимъ, самовластенъ, да не допуща никакво господаруване надъ себе си, като при това ни царь, ни патриархъ, ни единъ митрополитъ или епископъ, никоя отъ останалитѣ черковни или патриаршески власти, нито Плавдивския митрополитъ не могатъ да иматъ право да проявяватъ каква и да било власть отъ себе си надъ мънастиря. И при богослужението въ мънастирскитѣ храмове нѣма да се споменува името на Пловдивския митрополитъ, а вмѣсто това ще се възглася: „О всѣмъ епископствѣ православнихъ, право правящихъ слово Твоея истины“. Заедно съ това и никой и отъ свѣтскитѣ началници и чиновници, голѣми или малки, не могатъ да простиратъ своята власть надъ мънастиря. Свободни и независими отъ тѣзи свѣтски власти били обявени: черквитѣ, келиитѣ на монаситѣ, мънастирскитѣ постройки и всичкитѣ други мънастирски имущества, движими и недвижими(35).

Пакуриянъ е обявилъ своя мънастирь свободенъ отъ намѣсата и на частни лица, родственици или чужди на мънастирскитѣ епитропи, игумени и въобще на всичкитѣ братия. Ако нѣкой кой и да билъ отъ роднинитѣ на ктитора по забравяне на устава, или по друга каква да е причина, се възползува отъ каква и да е мънастирска вѣщь, то епитропитѣ на мънастиря сж длъжни да напомнятъ на такъвъто за неприкосновеностьта на мънастирската собственость и го заставятъ да си възвърне отнетия прѣдметъ или владѣние. И тъй, мънастирьтъ и черквитѣ оставатъ за единствени собственици на подаренитѣ имъ отъ ктитора владѣния, а всичко това той е далъ въ даръ Богу за много грѣшната си душа. Поради това монаситѣ, които живѣятъ въ обительта, не сж длъжни да се подчиняватъ никому —ни на ктоторовитѣ родственици, нито на други — нито пъкъ да оставятъ въ тѣхно разпореждане ни една мънастирска вѣщь. Само игуменътъ и монаситѣ могатъ да се ползуватъ и се разпореждатъ съ всички мънастирски имущества, като живѣятъ споредъ устава, молятъ се за царетѣ на държавата и Христо-

34) Τυπικόν, 2 26—35.

35) Jbid., 14—15.

любивото войнство, а наравно съ тѣхъ и за спасението на ктитора. Съ такава свобода и независимость обительта, монаситѣ и всичкитѣ мънастирски имения ще се ползуватъ всѣкога, както това точно се опрѣдѣля въ устава. Ето защо Пакуриqновиятъ мънастирь не влиза въ числото на ония богоугодни учрѣждения, които, както често пѫти е бивало въ Византия, сѫ се прѣдавали отъ ктиторитѣ си по наслѣдство на тѣхнитѣ роднини, за да могатъ по реда си да ги владѣятъ и се разпореждатъ съ тѣхъ, както искатъ. Въ противоположность на тоя обичай Пакуриянъ съвършено е отстранилъ своитѣ роднини да не могатъ да зематъ какво и да е участие въ наслѣдването на мънастиря, който е посвѣтенъ Богу. Опититѣ показватъ, че често пѫти за такивато мънастири между наслѣдницитѣ сѫ се пораждали несъгласия и спорове, които ги завеждали въ сѫда, а слѣдъ това собственицитѣ на обителитѣ сѫ излизали хора недостойни, които сѫ улеснявали разорението и упадъка на свещенитѣ учрѣждения. За да не би и съ Пакуриqновия мънастирь да се случи подобно нѣщо, то затова и ктиторътъ е обявилъ, че мънастирьтъ принадлѣжи Богу, Комуто е и посвѣтенъ, а роднинитѣ му или и кой и да бѫде другъ да немогатъ да иматъ никакви правà надъ него(36). Ако у нѣкого отъ роднинитѣ и слугитѣ на ктитора или други отъ страна лица се яви стремежъ да завладѣятъ нѣкоя собственость на мънастиря, такъвъто ктиторътъ заплашва съ Божието наказание, а на мънастирьтъ дава право да си усвои заграбеното. Божие наказание ще постигне и тогова отъ игуменитѣ и монаситѣ на обительта, който наруши уставътъ и съ хитрость и съ помощьта на ктиторовитѣ роднини или други лица присвои за своя полза нѣкое отъ владѣнията, които Пакуриянъ е посвѣтилъ Богу. Обаче Пакуриянъ не дупуща, че нѣкой отъ неговитѣ роднини ще се осмѣли да наруши волята му и прѣдяви права на една или друга мънастирска собственость, защото Пакуриянъ е облагодѣтелствовалъ всички, възпиталъ ги и е направилъ това не по нѣкакво външно принуждение и не за личнитѣ прѣимущества на тоя или оня отъ тѣхъ, а изключително по чувство на родство и въ изпълнение на божественитѣ заповѣди. Той е щедро обдарилъ и всичкитѣ близки нему другари и слуги и то не въ силата на случайни задължения, а по свое вѫтрѣшно разположение. Отъ това слѣдва, че той има основание да разчита, че неговата воля свѣто ще се изпълня отъ всички и че мънастирьтъ до края на своето сѫществуване свободно ще се ползува отъ даденитѣ му владѣния, както това е потвърдилъ съ хрисовулъ и императорътъ Алексий I Комнинъ(37).

(Слѣдва).

36) Οὐ βούλομαι τόν τω Θεῶ ἀφιερωθέντα τόπον τοῖς ἐμοῖς συγγενέσιν 'αποχαρίσασθαι ἢ ἑτέρω τινί. Τυπικόν, 37 33—34.

Б. Авт.

37) Τυπικόν, 36—39.

Прѣзъ Вакъвскитѣ села — турска Рупчоска кааза.

(Пѫтни бѣлѣжки и впечатления)
(Продължение отъ I кн.).

На 11 часътъ прѣди обѣдъ азъ тръгнахъ за Дьовленъ. Двамата войника, които ме придружаваха, подминаха напрѣдъ и вървѣха около 50 крачки далечъ отъ мене. Кираджията водѣше мулето слѣдъ мене, защото пѫтьтъ бѣ много стръменъ, та нещѣхъ да яздя и измѫчвамъ добичето по стръмнината.

За Дьовленъ водятъ два пѫтя. Единиятъ е старата конска пѫтека, която се протака, по плещитѣ, хълбоцитѣ и гърба на Хамамъ-бунаръ; а другиятъ е новопостроеното държавно шосе, което почнова отъ Неврокопъ и е наредено да свърши до Търръшъ. Новиятъ пѫть, като излѣзе отъ Неврокопъ, заобикаля отъ югъ планината „Куртъ юрекъ“, послѣ се извива въ севѣро-източна посока, слиза въ Доспатската долина и като прѣсѣче Баталъ-дере или Доспатската рѣка при село Доспатъ, протѣга се на горѣ по единъ долъ и постъпенно се изкачва на една сѣдловина между Гьозь-тепе и Имамъ баиръ. Отъ сѣдловината пѫтьтъ се спуща на долу съ нѣколко завои до с. Карабулакъ. Отъ послѣдното село държавното шосе завърта отъ Юго-изтокъ бърдото, което заобикаля Карабулакъ и се спуща до долътъ, който събира водитѣ си отъ връхътъ Доганци и тече между българскиятъ постъ „Хамамъ бунаръ“ и турскиятъ надъ Карабулакъ. Стариятъ пѫть, по който азъ вървѣхъ, като се изкачи горѣ на върха, полегато се спуща въ сѫщия долъ и спира тъкмо на онова мѣсто гдѣто минава и държавното шосе. Единъ слабъ приврѣмененъ дървенъ мость служи и на двата пѫтя за прѣминаване по долътъ. Мѣстностьта и отъ двѣтѣ страни на долътъ, по който минаватъ двата пѫтя, сѫ покрити съ разрѣдена елова и борикова гора.

Когато пристигнахме съ дружината въ долътъ, гдѣто се съединяватъ двата пѫтя, азъ пожелахъ да се спремъ и обѣдваме, но единъ отъ войницитѣ каза да се не спираме на това мѣсто а по нататъкъ, кѫдѣто имало хубава полянка и по-студено изворно чучурче. При всичко, че бѣхъ много огладнялъ, азъ послушахъ войникътъ и продължихме пѫтуването. Като прѣминахме около единъ километъръ по новия пѫть, който се слива съ стария, при едно малко долче двата пѫтя се пакъ раздѣлиха. Държавното шосе зема С. И. И. посока и върви по С. И. И. поли на планината „Хамамъ-бунаръ“ и почти успоредно съ Тригадската — Грохотненската рѣка, а старата конска пѫтека се подига постъпенно по плещитѣ на сѫщата планина и зема точно севѣро-източна посока. Азъ пожелахъ да пѫтуваме по новия пѫть, но войникътъ и кираджията ми казаха, че стариятъ пѫть е по прѣкъ и по кѫсъ. Шосето за-

обикаляло много и, ако вървимъ по него, щѣли сме да отидемъ въ Дьовленъ единъ часъ по-късно.

— Ефенди, каза единиятъ войникъ, царското шосе се вижда и отъ стария пѫть, та ако си любопитенъ да го разглеждашъ, можешъ да направишъ това и като си яздишъ на мулето. Ала ага речешъ, можемъ да пѫтуваме и по шосето, само че ще се забавимъ. Азъ послушахъ придружницитѣ и тръгнахме по стария пѫть. Слѣдъ петнадесеть минутно пѫтуване прѣзъ една разрѣдена елова гора, ний излѣзохме на една не толкова широка, но много красива полянка, покрита съ пъстри горски трѣви и цвѣтя. Посрѣдъ полянката стърчаха двѣ три кичести борики, прилични на свити китки, а до тѣхъ шюртѣше едно чучурче.

— Ефенди, тукъ ще почиваме, рече единиятъ войникъ и се тръшна на трѣвата.

— *Кѣръ сефася бурда улуръ,* каза възхитително другиятъ войникъ, и като си подпрѣ пушката до една борика, тоже се изтегна на зелената трѣва.

Моятъ младъ кираджия свали вѣщитѣ отъ мулето, постели ми едно чулче на трѣвата и ме покани да седна. Но азъ прѣдпочетохъ зелената морава и послѣдвахъ примѣрътъ на войницитѣ. Изтегнахъ се на трѣвата подъ борикитѣ и почнахъ да мечтая и правя сравнение между мечтитѣ и дѣйствителностьта. Въ течение на десетина минути въ въображението ми се прѣдставляваха какви не картини. Прѣдстави ми се и градскиятъ шуменъ животъ съ задушенитѣ му кафенета, и класнитѣ стаи съ прашния въздухъ и парфюмиранитѣ бални салони и пр. Прѣдстави ми се и нашата интелегентна младежь, която съ изпити лица и дълги коси реве и се коси въ разни събори за права, свободна и висша етика. Бѣхъ се изтегналъ на трѣвата така, че погледътъ ми бѣ обърнатъ на югъ по посока къмъ високитѣ върхове Каинъ чалъ и Гьозъ тепе. При видътъ на тая величава природна картина конецътъ на мечтитѣ и мислитѣ ми се скѫса, и азъ неволно си казахъ на умътъ: най висша наслада и най-висшия идеалъ на човѣка е да обича отечеството си и да се възхищава отъ неговитѣ хубости. Но моята скромна особа бѣ обзета и отъ естествени, „ревулюцисни идеи". Стомахътъ отколѣ бѣ почналъ да проявява признаци на бунтъ. За да потуша тоя бунтъ, азъ събрахъ дружината на колело около себе си. Войнишкиятъ хлѣбъ и киселото млѣко на моя кираджия смириха разбунтувания ми стомахъ. По нѣмане на лъжици, ний топѣхме голѣми залъци хлѣбъ въ млѣкото, което бѣ налѣто въ една дъсчена *кадра,* послѣ земахме залъцитѣ съ пръститѣ и ги поднасяхме до устата. Обѣдътъ ни бѣ подсладенъ съ веселъ разговоръ и бистра студена вода. Като се нахранихме и напоихме до насита, единиятъ войникъ ми каза: „Ефенди, ако сега тръгнемъ да пѫтуваме, ще стигнемъ много рано въ Дьовленъ. По добрѣ ще направимъ да поспимъ тукъ

на това хубаво мѣсто, та че слѣдъ 1 — 2 часа да си изпънемъ каишитѣ и да вървимъ. Нашитѣ забити въ Дьовленъ нѣма да те оставятъ да спишъ тая вечерь. Ще правите мухабетъ до срѣдъ нощь. Пакъ и ние ще се повеселимъ съ нашитѣ приятели – войници въ казармата. Ала щомъ човѣкъ не си е поспалъ прѣзъ деньтъ, неможе да даяндиса на нощенъ мухабетъ. Рано му се приспава.

Киселото млѣко, особено наситеното съ тлъстини, слѣдъ ядене прѣдразполага човѣка къмъ сънъ. Това физиологическо дѣйствие, както личеше, бѣ умарлушило всички ни. Прѣдъ видъ на това и непомненето, че може би ще правимъ мухабетъ въ Дьовленъ, ний безъ възражение приехме прѣдложението на войникътъ, да *поспимъ* на полянката. Кираджията отиде при мулето си и, като го поглади по главата, легна близо при него подъ една борика. Двамата войника се раздѣлиха въ противоположни посоки и, като стигнаха на двата края на полянката, изтегнаха се край дърветата, като си туриха пушкитѣ подъ главитѣ. Азъ останахъ самъ всрѣдъ полянката подъ борикитѣ, гдѣто, като си избрахъ сгодно мѣсто, се изтегнахъ на зелената морава. На около се не чуваше вече никакъвъ шумъ, освѣнъ пасенето и пръхането на мулето. Спали сме около два часа и, може би, щѣхме да спимъ още толкова, ако една случайна глъчка ме не събуди. По едно врѣме въ сънътъ си чувамъ тропотъ и женски гласове. Събуждамъ се, повдигамъ главата си и виждамъ прѣдъ себе си мулето, трима мжже и три жени, помакини.

Ставамъ на крака, за да видя добрѣ какви сж тия човѣци. Но моето ненадейно появяване за минута изплашва женитѣ. Едната отъ тѣхъ извиква, „Ай, каковъ е сое чилекъ"! Глъчката и викътъ на жената събужда и войницитѣ. Помацитѣ и помакинитѣ, като видѣха царскиятъ аскерь, успокоиха се и седнаха при чучурчето. Слѣдъ кратки обяснения кой какъвъ е и отъ кждѣ е, новопристигналата пжтническа дружина се настани подъ кичеститѣ борики, за да си почине. Помацитѣ били отъ с. Селица (Селча) и отивали на госте у свои роднини въ с. Доспатъ.

Направи ми впечатление това, че когато войницитѣ бѣха при насъ, помакинитѣ се забрадваха и гушеха до борикитѣ, т. е. криеха се, а когато войницитѣ се отдалечиха на страна, помакинитѣ си не закриваха лицата и свободно приказваха съ мене прѣдъ мжжетѣ си. Слѣдъ двадесеть минутно бесѣдване съ Селчени, ний се стегнахме за пжть. Войницитѣ пакъ вирнаха пушкитѣ си на рамата, а азъ възсѣднахъ на мулето и ги послѣдвахъ изотзадъ. Пжтьтъ отъ начало се протакаше по гола стръмнина, но колкото повече се изкачвахме на горѣ по ребрата на планината, голитѣ мѣста постъпенно се намаляваха до като найпослѣ се замѣниха съ една стара, не разрѣдена борова гора. Ний навлѣзохме въ послѣдната и почнахме още по нагорѣ да се изкачваме. Прѣдъ насъ се изпрѣчи ужасно стръменъ пжть.

Камънитѣ и едритѣ дървета сѫ много попрѣчили да се извива тая горска пѫтека съ зигзагове и лѫкатушки. Мулето се потѣше и бавно вървѣше подъ мене, но азъ не слѣзахъ отъ него, защото и самъ бихъ се ужасно уморилъ, ако вървѣхъ пѣшъ до връхътъ. Войницитѣ тоже вървѣха бавно и тукъ тамъ се спираха за минута на почивка. Гората, наистина, е прорѣдена, но пакъ отъ нея могатъ да се извадятъ нѣколко хиляди кубически метра доброкачественъ материялъ. Забѣлѣжихъ тукъ тамъ по дърветата насѣчки и марки, а това показва, че тая хубава гора въ скоро врѣме ще я постигне сѫдбата на Чепинскитѣ и Баташкитѣ гори. Нѣколцина български търговци, като не се задоволили съ горитѣ въ България, примъкнали се и въ Ваъвскитѣ села за *печалба*. И добра смѣтка намирали тѣ по Кричимската долина, гдѣто горската власть *не е тъй добрѣ уредена, като у насъ*. Но както и да е, ний да си слѣдваме пѫтьтъ. Слѣдъ половинъ часово пѫтуване прѣзъ голитѣ и залѣсени стръмнини, ний се изкачихме на една полянка подъ най високия връхъ на Хамамъ бунаръ. На тая полянка сѫ наредени нѣколко дълги дървени корита, които се пълнятъ съ вода отъ едно чучурче Коритата сѫ знакъ, че тая полянка е суватъ—водопой на стадата, които пасатъ по планината. Пѫтницитѣ си загасиха жаждата си на чучурчето и сѣднаха да си почиватъ, а азъ, като слѣзахъ отъ мулето, почнахъ да разглеждамъ околноститѣ.

Чучурчето се нарича „Хамамъ-бунаръ" и отъ него е приела названието си цѣлата планина. Масивътъ на тая планина е уединенъ отъ другитѣ планински бърда, защото дълбоки рѣки, потоци и падини го заграждатъ отъ всички страни. Хамамъ-бунаръ отъ сѣверъ граничи съ рѣката Дамѫ-дере, която събира водитѣ си отъ Ташъ-буазъ и Беглика (България) и е истинското корито на Кричимъ; отъ изтокъ планината граничи съ притока Вѫча, който събира водитѣ си отъ Широко-лѫшкитѣ долове; отъ югъ Хамамъ бунаръ се заобикаля отъ Карабулашката Триградската рѣка, която бързо тече по едно стръмно врѣзано корито и се влива въ притока Вѫча при с. Настенъ. На западъ Хамамъ-бунаръ се прѣсича отъ една хлътнатина — полянка, която се намира между българскиятъ постъ Чакмаклий —Хамамъ-бунаръ и турскиятъ постъ, нареченъ Хераклиkли. Планината Хамамъ-бунаръ много прилича на легнала двугърба камила. На главата на тая грамадна и чудна камила се намира поста Чакмаклий. Подъ десния ѝ хълбокъ до десното и колѣно е селото Дьовленъ, а до лѣвото—с. Настенъ. Тамъ, гдѣто се протѣга вратътъ на камилата, между плещитѣ, се простира не толкова широка — полянка вдлъбнатина, която по красота надминава всички други поляни въ Срѣднитѣ и Западни Родопи. Тая полянка, която се нарича Селимли, е украсена съ разрѣдени борики и 40—50 сгради. Мѣстата около тия сгради сѫ прѣобърнати на ливади. Послѣднитѣ и сградитѣ сѫ притежа-

ние на Карабулачени. Тамъ тѣ зимѣ си хранятъ овцетѣ и говедата.

Севѣрнитѣ ребра, плѣщи и хълбоци на Хамамъ-бунаръ сѫ покрити съ дребна борикова и букова гора. Южнитѣ сѫ много оголени. Само гората, прѣзъ която минавахме, тукъ тамъ малки китки отъ дървета и отдѣлни борики украсяватъ тия стръмнини. Двата връха или гърбицитѣ на камилата сѫ увѣнчани съ едри борикови горици, като къдрави негърски коси. Ний бѣхме се застояли между двѣтѣ гърбици — върхове, но по близо до тоя, който е до плѣщитѣ.

Подъ насъ отдолу въ дълбоката пропасть край брѣговетѣ на Триградската рѣка се гуши едно селце, по всичко прилично на Карабулакъ. Това селце, състояще се отъ 70 — 80 кѫщи, се нарича Грохотно. Населено е съ турци—юруци. Какво сѫ аресали тия човѣци, та сѫ се заселили тамъ, азъ немога да си обясня. Околноститѣ на Грохотно сѫ тъй стръмни и каменливи, че мѫчно могатъ да се катерятъ по тѣхъ не само човѣци и едъръ добитъкъ, но и дивитѣ кози. Отъ севѣръ стръмно се спущатъ надъ Грохотно политѣ на Хамамъ-бунаръ, а отъ югъ бърдата, които се опиратъ у Каинъ-чалъ и Машеръ-кедикъ, като наближатъ селото и рѣката, се обръщатъ на страшни увѣси и пропасти. Около три километра на юго-западъ отъ Грохотно една огромна канара, която виси надъ рѣката, се е разпукала на 100 метра дълбочина и прѣзъ пукнатината се промъкватъ водитѣ на Триградската рѣка, които съ силенъ ревъ се изливатъ въ Кара-булашката рѣка. Горѣ задъ пукнатината се намира селото Гьовренъ, което се не вижда отъ Хамамъ-бунаръ.

По южнитѣ ребра, плѣщи и хълбоци на Хамамъ-бунаръ, между самото чучурче, гдѣто се бѣхме застояли, и селото Грохотно се е протегнало и се вие като змия държавното шосе Доспатъ — Дьовленъ. Въ продължение на 2 — 3 километра то върви успоредно съ Триградската рѣка, а като почне да наближава с. Дьовленъ, завива въ севѣро-източна посока и като мине прѣзъ *Капулата* (възъ опашката) на двугърбата камила, извива се къмъ севѣро-западъ, за да се спусне въ с. Дьовленъ съ четире остри дълги завоя (зигъ-загове). Шосето, което на всѣкѫдѣ е широко най-малко шесть метра, при много стръмнитѣ мѣста е подзидано съ сухи каменни подпорни стѣни. На малкитѣ и голѣми дерета сѫ направени дървени мостове безъ парапети. Конструкцията на мостоветѣ е груба, недодѣлана и не толкова яка. Наклонътъ на пѫтя по цѣлото протежение отъ Кара-булакъ до Дьовленъ не е по-голѣмъ отъ 5—6%. Само при зигъ-заговетѣ (завоитѣ) надъ с. Дьовленъ се забѣлѣзва, отъ око наклонъ повече отъ 6%, но не по-голѣмъ отъ 8%. Радиуситѣ на завоитѣ сѫ дълги около 30—40 метра. Шосето е работено отъ населението въ каазата съ пѫтна повинность, която е прѣсмѣтната и опрѣдѣлена въ пари. На всѣко село и на всѣки

здравъ данъкоплатецъ се опрѣдѣля, каква сума ще трѣбва да плати за една година. Инжинеритѣ е опрѣдѣлятъ и смѣткитѣ на шосето, но на малки участъци, спорѣдъ количеството на окладната сума, която трѣбва да плати едно село, опрѣдѣля му се и участъкъ за работене. Цѣната на работитѣ въ тоя участъкъ трѣбва да е равна на опрѣдѣления пътенъ данъкъ. Селото, комуто е опрѣдѣленъ участъкъ за работене, е свободно или да даде на прѣдприемачъ цѣлата работа и да му я плати, като събере сумата отъ повинничаритѣ, или пъкъ самитѣ повинничари да работятъ въ натура. Но и въ двата случая всичко трѣбва да се изработи спорѣдъ плановетѣ и подъ прямиятъ надзоръ на държавния инжинеръ, който е натоваренъ съ тая работа. Нѣкои села сж работили въ натура, а други сж отдавали на прѣдприемачъ опрѣдѣленитѣ имъ участъци. Въ натура сж отбивали пжтната си повинность само ония села, въ чиито участъци не е имало канаристи мѣста; а селата на които сж се падали участъци, гдѣто е трѣбвало да се извършватъ искуственни съоружения (мостове и разбиване съ барутъ канари). възлагали сж работата на прѣдприемачи.

По тоя начинъ е направено цѣлото шосе Неврокопъ — Дьовленъ. Дали тая система за прокарване шосета е добра, азъ не съмъ компетентенъ да се произнеса; но фактъ е, че турското правителство въ течение на послѣднитѣ нѣколко години направи добри пжтища и въ най затънтенитѣ мѣста, когато българското правителство по тоя въпросъ крачи рачешки. Шосето Станимака Чепеларе се прави отъ 15 години, насамъ и, може би, ще се изминатъ още 15 години, до като се направи. А въ какво положение сж междуселскитѣ пжтища, само тоя знае, който има нещастието да пжтува по тѣхъ. Нашитѣ инжинери—техници се придържатъ само у формалноститѣ и по цѣли мѣсеци киснатъ въ канцелариитѣ съ пергели и линийки въ ржцетѣ. Тамъ тѣ броятъ днитѣ на мѣсеца и чакатъ да се скаратъ нѣкждѣ двама съсѣди за нищожна воденична или ливадска вода, за да си създадътъ командировка и ожулятъ скаранитѣ селени съ пжтни и дневни пари. Тукъ му е мѣстото да изтъкна единъ фактъ, който ясно показва, до колко ний сме издребнѣли отъ формализмъ и до колко сме алчни за пари: Въ Рупчосъ има едно помашко село, наречено Чюкуркьой, което е втикнато въ единъ затънтенъ долъ далечъ съ десятки километра отъ държавното шосе и голѣмата рѣка. Единъ селенинъ — помакъ отъ това село притежавалъ една ливада въ едно малко дере, далечъ отъ селото около единъ километъръ. Помакътъ си поилъ ливадата отъ едно поточе, което събирало водитѣ си отъ двѣ малки изворчета. Единъ день помакътъ, като прѣгледвалъ вадата на ливадката, забѣлѣжилъ, че вадата може да се поиздигне, а отъ това издигане може да се образува единъ увѣсъ отъ 3—4 метра. Помашкиятъ умъ не се спрѣлъ до тукъ, а измислилъ, че при увѣса може да се построи и воденичка. Пома-

кътъ въ скоро врѣме осѫществилъ идеята си. Само съ помощьта на други двама помаци зидари и дърводѣлци стопанинътъ на ливадкината вода за една седмица струпалъ една малка колибка, турилъ перница и малки воденични камъни и ето, че воденицата била готова. Радвалъ се помакътъ на своето изобрѣтение, но радостьта му не отишла за дълго врѣме. Случайно прѣзъ воденичката минава единъ полицейски или горски стражарь. Послѣдниятъ попиталъ воденчарьтъ: „Сюльо, кога си построилъ воденицата и имашъ ли разрѣшение за това? — *Сизинъ саисянда* (на ваше здраве) направихъ си *еленджьо*, да се *елендисувамъ* на стари години, отговорилъ простодушниятъ помакъ, безъ да подозира бѣдниятъ, че е извършилъ *нарушение* на законитѣ въ свободна България—Какъ така да правишъ ти воденица безъ разрѣшение?“ разярено възразилъ стражарьтъ

(Слѣдва).

Вѣсти изъ Родопитѣ.

Прѣдъ гроба на Патриархъ Евтимий.

На 4 Априлий, т. г., третиятъ день на Великдень, едно многохилядно число граждани и отъ двата пола отъ г. Станимака на чело съ градското духовенство и военна музика сѫ посѣтили Бачковския мънастирь, дѣто тържествено положили прѣдъ гроба на славния български свѣтитель, Патриархъ Евтимий, вѣнецъ съ надписъ: **„Блаженни изгнанни правда ради“ 1404 — 4/IV 1906 г.** Интелигентниятъ игуменъ на мънастиря, Н. В. Прѣподобие архимандритъ Паисий Пастиревъ, който свърза името си съ историчното събитие по откриване гроба, на чело съ мънастирското братство е посрѣщналъ съ приличната честь шествието и съ една хубава рѣчь изтъкналъ великото въ историята ни значение на Патриахъ Евтимий. Втора таквъва рѣчь е била прочетена и отъ Н. В. П. Архимандритъ Николай Гологановъ отъ мънастиря св Петка.

Въ тоя случай града Станимака прьвъ е далъ примѣръ въ изпълнение на нашия всенароденъ дългъ. Това е първата дань, която слѣдъ едно петстолѣтно забвение благодарното потомство поднася прѣдь паметьта на една тъй рѣдка по качества и тъй велика по духъ и дѣла личность, каквато е Търновския Патриахъ Евтимий. Въ епоха, когато упадъкътъ на чиститѣ религиозни истини и нравственото разтлѣние застрашаватъ основитѣ на токущо стѫпилия на собственитѣ си крака български народъ, възкръсването паметьта, вникване въ живота и разбиране дѣлата на една тъй видна и велика личность изъ нашето далечно минало, каквато е личностьта на Патриархъ Еввимий, е не само особено важно и необходимо, но и наложително отъ нашето национално достолѣпие, като народъ съ бѫдеще.

Ний вѣрваме, че примѣрътъ на Станимакци ще бѫде послѣдванъ и отъ най-далечнитѣ кѫтове на нашето отечество.

С.

Secali—cornuti (роговица) и Valerianae (коча билка) въ Родопитѣ.

Прѣзъ 1900 година г. Ив. Мавровъ, сегашниятъ директоръ на Пловдивската мѫжка гимназия „Александъръ I,“ прѣкарвалъ лѣтнитѣ ваканции

въ с. Бойково, находеще се въ близкитѣ при Пловдивъ северни разклонения на Родопитѣ. Прѣзъ врѣме вършидбата на ръжьта въ тия мѣста г. Мавровъ забѣлѣзалъ, че измежду чиститѣ зърна се намира тъй наричаната **роговица**, черни продълговати зърна—рогчета, твърдѣ употрѣбителни въ медицината съ името Secali—cornuti. Г-нъ Мавровъ заинтересувалъ нѣкои и други търговци въ Пловдивъ, па ако се не лъжемъ и въ странство, и резултатьтъ на всичко това е, че роговицата отъ 4—5 години насамъ е вече прѣдметъ за износъ, макаръ и не твърдѣ значителенъ. Съ търговията на роговица днесъ успѣшно се занимава извѣстната Пловдивска търговска кѫща на г. г. Евстатиевъ и Голубаревъ, на които заедно и съ г. Маврова се дължи както за цѣнностьта на тоя захвърленъ до сега артикълъ да се научи населението въ Родопитѣ, тъй сѫщо и намирането за него пазаръ въ странство. Роговицата се изнася въ Германия, Франция и Лондонъ, а най-много се търсѣла въ Америка. Прѣзъ миналата 1905 год. е изнесено около 1200 к-гр., обаче износътъ ѝ би се увеличилъ и десеть пѫти повече, ако би я имало въ по-голѣмо количество у насъ. Цѣната ѝ у насъ е варирала между 1 л. 50 стот. и 3 л. 25 ст.

Роговицата се образува вслѣдствие на влажностьта прѣзъ периода, когато ръжьта цъвти и завръзва плода и поради това тя се намира само въ планинскитѣ мѣста, дѣто естествено влажностьта е много по-голѣма и постоянна. Най-изобилно тя се намира въ селата, които сѣятъ ръжь по високитѣ планински била̀, горист итѣ мѣста и тия, що сѫ обърнати къмъ северъ, както и по мочурнитѣ ниви. За сега мѣста, въ които роговицата най-изобилно се намира, сѫ Копривщица, Каменица и др. с. изъ Срѣдна гора и по цѣлитѣ Родопи.

Съ изслѣдване влиянието на роговицата и върху млѣчностьта на женитѣ, както въобще и върху дѣйствието ѝ надъ цѣлия организъмъ на човѣка въ тия Родопски покраини, дѣто населението изключително се храни съ ръженъ хлѣбъ съ примѣси отъ роговица, напослѣдъкъ се е занимавалъ и единъ младъ и интелигентенъ нашъ лѣкарь, г. Д-ръ Стефановъ, който е прѣкаралъ извѣстно врѣме изъ Рупчоско, обаче резултатитѣ отъ това изучване на г. Стефанова не ни сѫ извѣстни за сега.

Г-нъ Ив. Мавровъ е намѣрилъ въ Родопитѣ доста разпространено и друго едно важно въ медицината растение, тъй нарѣчаното *Коча билка* — Valerianae. Както се учимъ, споменатата по-горѣ Пловдивска търговска кѫща е зела инициативата да намѣри пазаръ и за това Родопско и съ неизвѣстна стойность и значение за населението планинско растение.

С.

Примѣрно завѣщание.

Въ северо-източнитѣ спускове на Бѣлочерквенското плато въ една стръмна току-речи наведена площь е разположено рупското селце Добралжкъ, населено съ българи и помаци (послѣднитѣ миналата година вече изселени). Надъ самото село откъмъ северъ се издига бърдото, наричано св. Георги, което прѣди половинъ вѣкъ нѣщо е било досущъ голо, безлѣсно и грозно на гледъ, па и негодно за нищо. Както по бърдото, тъй и по цѣлата площь, на която е селото, не е имало ни едно изворче, ни капка водица, освѣнъ поройтѣ мътни въ дъждовно врѣме, които ярѣли кѫдѣто минавали и влачили съ себе си всичко, що имало по пѫтя имъ. Единственъ воденъ източникъ за селото е служило стръмното и тѣсно долче, що се намира долѣ подъ селото, отдѣто и хората и добитъцитѣ съ мѫки утолявали жаждата си. На бърдото ималъ нива единъ старъ Добралжчанинъ помакъ по име дѣдо хаджи Мустанъ. При тръгването си за хаджилъкъ дѣдо Мустану хрумнала хубавата мисъль да остави нѣкой траенъ споменъ на родното си село. Съ тая цѣль той откупилъ всичкитѣ други мѣста около своята нива и цѣлото бърдо, като на едни платилъ съ пари, а на други далъ въ замѣна отъ своитѣ си ниви изъ другитѣ части на селското землище и по тоя начинъ окрѫглилъ на

своя собственость цѣлото голо бърдо. Слѣдъ това го запазилъ и заповѣдалъ добитъкъ да не влиза, па го подарилъ на селото за вѣченъ споменъ и добъръ примѣръ на потомството. И благодарение на тая умна и щедра ржка на дѣда Мустана, Добралжчени днесъ се радватъ освѣнъ на хубава украса и рѣдка по гиздавина борова гора, която като вѣнецъ краси селото и каквато слѣдъ тая на Бѣлочерквенската нѣма втора въ широкото Добралжшко землище, но имъ е и доставила кристални извори съ изобилна и чудесна балканска вода, отъ каквато по-рано сж били лишени. Жалко е само, че внуцитѣ и прѣвнуцитѣ на дѣда Мустана днесъ нѣма въ Добралжкъ: тѣ сж прокудени да се скитатъ немили недраги далечъ отъ бащино огнище изъ пустинитѣ Малоазийски полета, дѣто безмилостната сждба имъ е обрѣкла сигурно обезличване отъ Божия свѣтъ.

Подобенъ на горния примѣръ имаме още единъ, който тоже ни рисува мили чърти на старитѣ наши българи, чърти, за жалость, толкова рѣдки въ днешното наше поколѣние. Надъ самото поле между Пловдивъ и Станимака въ бръчкитѣ на Родопитѣ се вижда българското селце Яворово. Половина часъ на западъ отъ него и единъ часъ къмъ югъ отъ Кукленъ се издига отъ склона върхътъ *Руенъ*, днесъ покритъ съ гиздава борова гора, която дразни погледътъ чакъ долѣ отъ полето. Прѣди 80 години нѣщо и тоя връхъ е билъ досущъ оголенъ отъ дървета. Въ Яворово тогава е живѣлъ старецътъ дѣдо Гечо, пръвъ както по имотното си състояние, тъй и по своето влияние въ селото. Дѣдо Гечо, като виждалъ, какъ безмилостно и въ ония врѣмена се коренятъ горитѣ, какъ се оголватъ околноститѣ на селото и съ това се приготвя неговата бждеща грозота и мизерия, съ силата на своето влияние отчуждилъ всички частни парчета, що ималъ Руенътъ, и строго го запазилъ. И ето днесъ Яворово има при самото си село една рѣдка природна красота: хубава борова гора, която доставя и материялна полза на селото, тъй като общината си служи съ нея и за много обществени нужди.

Поклонъ прѣдъ праха на тѣзи стари хора, дѣдо Гечо и дѣдо Мустанъ, които по такъвъ примѣренъ начинъ сж овѣковѣчили своитѣ имена.

Съобщава, **Т. Петровъ.**

Книжовни вѣсти и бѣлѣжки.

Изложение за състоянието на Старозагорското окржжие прѣзъ 1904—1905 г. отъ Ст. Загорския окржженъ управителъ Георги Хараламииевъ.

Заведениятъ у насъ редъ окржжнитѣ управители да обнародватъ своитѣ отчети, що даватъ въ годишнитѣ сесии на окржжнитѣ съвѣти за състоянието на окржга прѣзъ едногодишенъ отчетенъ периодъ, е едно отъ рѣдкитѣ у насъ хубави работи въ днешния ни общественъ строй. Тѣзи отчети сж едно мѣрило, по което може да се види извършеното за икономичното, просвѣтно и въобще културно подигане на дадения окржгъ прѣзъ единъ отчетенъ периодъ, слѣди се развитието на нашия строй, върви ли той напрѣдъ, каква планомѣрна дѣйность се развива за тоя всестраненъ развой, както едноврѣменно се изтъкватъ и неговитѣ нждджи и възникнали нужди и начинитѣ и срѣдствата, съ каквито би се тѣ прѣмахнали. Ето защо ний считаме тия отчети, колкото непълни и да сж повечето отъ

тѣхъ, за твърдѣ необходими и важни, и за твърдѣ полезни, при всичко че у насъ досущъ малко внимание се дава на тѣхъ отъ нашето общество плюсъ божонъ тѣзи отъ него, които претендиратъ за обществени дѣятели.

Имаме на ржка изложението за 1904— 905 год. за Ст. загорското окржжие, къмъ което слѣдъ административната реформа, която стана прѣди нѣколко години въ княжеството, се присъединиха три наша погранични съ Турция околии: Борисовградска, Хасковска и Харманлийска, които дотогава влизаха въ съставътъ на отдѣлна административна единица: Хасковския окржгъ. Не намъ се пада, нито съвпада за сега въ цѣльта ни тукъ да изтъкваме и ний ненаврѣменностьта и тогава и днесъ да се минава нашата южна граница отъ нѣколко тъй важни въ всѣко отношение администативни центрове, каквито сж Хасково и Пазарджикъ, и то по единствената причина за нѣколко десятки хиляди лева бюджетна икономия. Ний нѣма да разгледваме тукъ изобщо цѣлия отчетъ на Ст. загорския управитель, а ще се спрѣмъ за малко само върху споменатитѣ три приполски на Родопитѣ и погранични наши околии, които се намиратъ по редъ покрай най-важната часть отъ нашата южна граница тукъ, задъ която въ Турция се намиратъ чисто турски покраини, досущъ лишени отъ българско население, каквито сж Кърджалийската, Султанерската и Иридерската каази и още нѣкои и други подобни скрити отъ чуждо око кжтове, въ които не можемъ да знаемъ що може да се върши тамъ.

Споредъ отчета по пространство Борисовградската околия заема 687.6 кв. километра съ население 32,000 жители; Хасковската 1221.5 кв. километра съ 60,500 ж., а Харманлийската 1974.2 кв. километра съ 56,500 жители. Отъ 876.5 килом. държавни шосета по състояние добро, срѣдно, лошо, трасирани и въ проектъ въ цѣлия окржгъ, раздѣлени на три класа, въ тритѣ споменати околии се падатъ около 360 км., отъ които само шосетата Ст. загора—Т. Сейменъ—Харманлий и това отъ Пловдивъ—Хасково—Харманлий за границата сж първокласни. Освѣнъ мостоветѣ на Марица при Борисовградъ, Скобелево и Т. Сейменъ, приготвени сж били книжата и проекта за такъвъ и при Каяджикъ. Прѣзъ отчетния периодъ за пжтнитѣ съобщения въ цѣлия окржгъ е било похарчено всичко 180,948 л. и 28 ст. заедно и съ работата, що сж извършили контонеритѣ, а всичкитѣ проети, които чакали само утвърждение и даване на търгъ, възлизали на сумата 1,133,706 лева. Отъ 105,905 повиничари въ цѣлия окржгъ за всички години, начиная отъ 1900 г, отбили сж пжтната си тегоба само 7753. Това показва, че нашето население още слабо чувствува своитѣ задължения и значението на пжтнитѣ съобщения а заедно съ това лишенъ пжть изтъква и Халтавостьта на нашитѣ административни и технически власти въ това отношение, обща болѣсть на всѣкждѣ у насъ. отъ която, ето на, цѣли 30 години врѣме отъ нашето освобож-

дение неможемъ ако не досущъ да се изцѣримъ, то поне да я намалимъ въ утѣшителенъ размѣръ.

Още по неприятна картина прѣдставляватъ отъ общинскитѣ или тъй нариченитѣ междуселски пжтища. Споредъ отчета въ Борисовградската околия отъ петь такива общински пжтища съ продължение 34.9 км. само 4.3 км. сж били построени и въ добро състояние, 20.4 км. сж само трасирани, а на 10.2 км. сж извършени само земленитѣ работи. Въ Хасковската околия отъ 39.56 км. междуселски пжтища само 1.76 км. сж построени, 22.6 км. сж въ постройка на земленитѣ работи, а 15.2 км. трасирани. Въ Харманлийската околия отъ 29.22 км. нѣма ни единъ метръ построенъ междуселски пжть, 7.407 км. сж въ постройка, а 21.813 км. сж въ проектъ. Това сж то нашитѣ и държавни и общински пжтища въ тия тъй важни и въ производително, и въ стратегично отношение погранични наши околии.

Въ III отдѣлъ на отчета отчетникътъ ни запознава съ поминъчнитѣ отрасли въ окржга, който въ това отношение заема първенствующе мѣсто въ княжеството. Въ окржга сж били въведени и нови земледѣлчески култури, отъ които рапицата е била дала блѣстещи резултати. При това прѣзъ отчетния периодъ е било раздадено 1300 килогр. люцерново сѣме. Лозарството е било злѣ поради филоксерата, а градинарството е прѣнебрѣгнато и съ него успѣшно сж занимавали само въ Кавaклийско. Овощарството пъкъ е успѣвало. Добъръ пионеръ за разпространяване знания по земледѣлието и отраслитѣ му е било Държавното нисше земледѣлческо училище въ Хасково, което прѣзъ отчетната година е имало 30 ученика отъ разни краища на окржга.

По нататъкъ отчетникътъ говори за скотовъдството, коневъдството и овцевъдството. Направени сж опити съ развъждане на полукръвни мериноси.

Кредитни учрѣждения освѣнъ клоноветѣ на Земледѣлческата Банка въ г. Стара-Загора сжществуватъ и двѣ акционерни дружества: „Земледѣлецъ“ и „Бждѫщность“, които споредъ сключенитѣ си равносмѣтки на 31/XII, 1904 г., сж имали: първото 617,209 л. 41 ст. активъ и пасивъ, а второто 1,488,933 л. 65 стот.

Въ санитарно отношение окржга е билъ раздѣленъ на 10 околии съ по единъ околийски лѣкарь и 29 участкови фелдшери. Имало е и 6 държавни болници, отъ които една II кл. въ Хасково и една III кл. въ г. Харманлий.

Въ учебно отношение освѣнъ Ст.-Загорската дѣвическа гимназия, и Казанлъшкото пед. училище, въ окржга е имало и осемь V кл., и III кл. дѣвически, смѣсени и мжжки училища, отъ които въ Харманлий III кл. смѣсено съ 115 ученици и ученички; въ г. Хасково V кл. дѣвическо съ 134 ученички и V л. мжжко съ 196 ученика. Борисовградското III кл. училище, както и за други двукласни и едноkласни изъ окржга, въ

отчета се сж пропустнато. Въобще една по пълна картина за учебното дѣло въ окржга въ отчета липсва, което не бива да е тъй. Най-накрая се завършва съ окржжнитѣ и общински бюджети прѣзъ отчетния периодъ, дѣто между другото се вижда, че г. Хасково има бюджетъ отъ 206, 735 лева приходъ и толкова разходъ, г. Харманлий 57,734 л. 72 ст., а Борисовградъ 53,764 л.

Изобщо „Изложението" на г. Хараламписва за състоянието на Ст-Загорското окржжие, колкото и да не е пълно, колкото и да липсватъ данни и по-обстойно разглеждане на тия, що сж помѣстени, изцѣло земено съдържа интересни свѣдѣния, които заслужватъ внимание.

С.

Патриархъ Евтимий, отъ Д-ръ Стеф. Цанковъ. Издава Св. Синодъ на Българкката църква. София, 1906 год. стр. 92, цѣна 30 ст.

Между типичнитѣ и нѣкои отъ тѣхъ не твърдѣ красиви чърти, съ каквито ний, българитѣ, се отличаваме, е и липсата отъ заинтересуваность и досущъ слабото желание да почитаме паметьта и отдаваме приличната данъ намалкото си, наистина, по число, но много по идейни качества велики наши народни мжже, каквито прѣзъ всички минали малко или много бурни епохи отъ нашия историченъ животъ не ни липсватъ. Да, ний имаме велики имена, които съ своитѣ таланти, съ великитѣ си дѣла, съ своята горѣща обичь къмъ родъ и родина, съ своята рѣдка самопожертвувателность, съ своитѣ заслуги и най-послѣ съ своя чистъ кристаленъ животъ свѣто сж изпълнили своя дългъ, завѣщали сж ни рѣдки примѣри за поука и подражание и сж внесли много нѣщо въ нашия народно-културенъ животъ. Ний можемъ съ гордость да погледнемъ въ тая посока къмъ нашето далечно и близко минало, въ което блѣстятъ ако и не твърдѣ много по число, но затова пъкъ силни по свѣтлина звѣзди на нашия историченъ небосклонъ, звѣзди сияещи до толкова, че прѣдъ тѣхъ дори чужденцитѣ съ почеть и благоговѣние се отнасятъ. На какво ний трѣбва да отдадемъ тая наша незаинтересуваность, тая липса отъ народно достолѣпие, тая прѣстжпна равнодушность къмъ своитѣ си велики хора, които каквото и да е все ни сж дали минало и култура и сж ни поставили въ реда на културнитѣ народи? Особено голѣма е тжгата на посторонния наблюдатель, когато се взре въ днешното наше поколѣние, поголѣмата часть отъ което не само че равнодушно гледа прѣдъ великитѣ наши исторически имена, но дори и съ една осждителна нахалность, съ една прѣстжпна ирония се отнася къмъ тѣхъ. Примѣритѣ сж прѣсни: прѣди нѣколко мѣсеца нашето учителство и учеща се младежь бѣха позовани да почетатъ двадесеть и петь годишнината отъ смъртьта на основательтъ

на нашата съврѣменна школа, на нашия пръвъ въ ново врѣме подагогъ, Неофитъ Рилски, и какво видѣхме? Самата столица, която дава тонътъ на всички наши просвѣтно-културни прояви, не се застоя на своята висота. Въ края на изтеклата 1905 г. случайно се извърши другъ единъ исторически актъ: откри се гробътъ и датата отъ смъртьта на другъ бѣлѣжитъ и великъ по всичко български народенъ мѫжъ, Търновския Патриархъ Евтимий, и освѣнъ дребно хроникиране и то въ една малка часть отъ нашия периодиченъ печатъ, друго нищо нѣмà. Чужденци се отзоваха и заинтересуваха за тая историческа находка, видни учени мѫже сѫ изказали желание прѣзъ това лѣто да дойдатъ въ отечеството ни и лично видятъ мѣстото и се поклонятъ прѣдъ останкитѣ на тоя великъ нашъ дѣецъ и книжовникъ, а ний, неговитѣ потомци, какво направихме?

Да, кѫдѣто и да се обърем около себе си, въ която гънка отъ нашия съврѣмененъ животъ и да се спремъ, на всѣкѫдѣ ний виждаме плѣвели и плѣвели, а чисто зърно все по-малко и по-малко. И подъ натискътъ на тая гниеща атмосфера ний градимъ нашето бѫдеще като народъ, ний възпитаваме и готвимъ поколѣние, комуто прѣдстои животъ и стабилизиране по-висока културность, прѣдстои му създаване силна нация, здрава и крѣпка държава! Взрѣте се за Бога и въ нашето училище, въ люлката—носителка на нашето настояще и бѫдеще и съ малки изключения какво виждате? Сухи бездушни научни теории, безъ нравствено облѣкло, безъ благородни пориви и безъ идейна възвишеность, но съ грубъ егоизъмъ, съ чужди и незрѣли утопии, съ липса на национална гордость и съ атрофирани алтруистични чувства. Едни отъ насъ чакатъ нѣкакви *висши етики*,(1) които тепърва ще урегулирватъ и подтикнатъ нашия моралeнъ уровенъ, а други ехидно се смѣемъ и гавримъ съ всичко народно. тъпчимъ чиститѣ религиозни чувства на нашитѣ майки и бащи, всецѣло устремени въ девизътъ да живѣемъ и да живѣемъ днесъ, а утрѣ що ще нека става. И всрѣдъ тая задушна, смрадна и чужда атмосфера, въ която ний днесъ се движимъ и душимъ, ний мислимъ, че вървимъ напрѣдъ, че слѣдваме пѫтя на просвѣтенитѣ народи, на благоденствието.

Подъ тежкото впечатление на горнитѣ тѫжни мисли ний съ една истинска душевна услада прочетохме озаглавената по-горѣ книга на единъ нашъ младъ ветеранъ въ книжовното поле, г. Д-ръ Стеф. Цанковъ, за Патриахъ Евтимий и издадена

1) Въ една учителска конференция отъ станалитѣ такива прѣзъ тая годишнитѣ Великденски ваканции между другото е билъ четенъ рефератъ и за *цѣльта на нравственото възпитание*, въ края на който референта изтъкналъ, че такова трѣбва да базира върху християнскитѣ добродѣтели. Единъ отъ учителитѣ се изказалъ, че додѣто се не земѣла прѣдъ видъ *висшета етика*, възиранитѣ въ реферата християнски добродѣтели *сѫ не вѣрни*, и болшинството се изказало да се не губи врѣме въ разискване по тоя въпросъ, прѣкъснато референта и се спуснало въ широки обяснения коя рѫка какво положение да зема на учительтъ при пишене буквитѣ, при рисуване и пр. и пр.

отъ нашия Св. Синодъ. Додѣто за нашъ срамъ у чужденцитѣ има цѣла литература за тоя български народенъ великанъ, горниятъ трудъ на г. Цанкова е втори само у насъ слѣдъ книгата на г. Хр. Ив. Поповъ (Каппиловъ) — Евтимий, послѣденъ Търновски и Трапезицки патриархъ—тоже издадена прѣди нѣколко години съ помощьта на Св. Синодъ.

Книжката на г. Цанкова е написана съ пълно разбиране въпроса и задачата си и съ единъ популярно критиченъ анализъ, назначенъ за по-широка публика, ни изтъква портрета на тая най-крупна и най бѣлѣжита личность въ нашата история.

Ний горѣщо желаемъ тая книжка да бѫде прочетена и въ послѣдната българска колиба.

С.

Извѣстия на историческото дружество въ София. Книга I. 1905 год.

Прѣзъ 1901 година въ София е основано отъ професори и учители по история и география „Историческо дружество", което между другото си е поставило и твърдѣ похвалната и наврѣменна цѣль да спомага и улеснява научнитѣ издирвания по отечествената история и география. Прѣзъ миналата 1905 год. съ помощьта, отпусната му отъ г. Министра на Народното Просвѣщение, Д-ръ Ив. Д. Шишмановъ, дружеството е издало I книга отъ своитѣ „Извѣстия", която книга съдържа цѣнни приноси за българската история. Слѣдъ прѣдисловието, въ което на кратко се съобщаватъ цѣлитѣ на дружеството, които то си е поставило за постигане и работене, дава въ кѫси бѣлѣжки и рефератитѣ, които сѫ четени и обсѫждани въ срѣщитѣ на членоветѣ му отъ основанието на дружеството до края на 1904/905 година. Слѣдъ това г. Баласчевъ съобщава нѣкои и други документи по сръбско-българскитѣ отношения прѣзъ 1830—1836 година. По нататъкъ г. П. Чилевъ прави извадки и кѫси коментарии отъ „Една анонимна византийска хроника", въ която се засѣгатъ събития и изъ българската история. Анонимниятъ историкъ, авторътъ на споменатата хроника, засѣга работи изъ миналото и на Родопитѣ, каквото е, че тѣзи планини още отъ първитѣ врѣмена на конституирането старитѣ български царства сѫ били населени съ българи, които сѫ се отличавали съ своята войнственость и сѫ боравили съ скотовъдство, което е и днесъ главниятъ поминъкъ на Родопскитѣ поселения. На стр. 172 отъ хрониката се споменавало и за Родопския феодалъ Славъ (Σθλάβος), Асѣновиятъ сродникъ и зетьтъ на императоръ Хенриха.[1] Споменаватъ се имената и на стари Родоп-

1) Вижъ статията „Моитѣ впечатления отъ г. Станимака" отъ Jean Erdic, прѣводъ отъ гръцки и помѣстена въ кн. 2, год. II на „Родопски напрѣдъкъ", дѣто се описва свадбата на Славъ съ Хенриховата дъщеря въ Станимашката крѣпость.

ски крѣпости, мѣстата на нѣкои отъ които и до днесъ още не се знаятъ. Слѣдъ това г. Д. А. Ихчиевъ въ своитѣ „Материали за историята ни подъ турското робство" дава цѣнни извадки за нашето неотколѣшно минало подъ турското владичество. Извадкитѣ сѫ отъ два стари турски тефтери отъ 1604 и 1613 — 1917 год., които тефтери се намиратъ въ Народната библиотека въ София. Всички отъ подобенъ редъ турски документи и други книжа сѫ много важни за освѣтляване състоянието на нашия народъ подъ турското господство. За подобни турски документи ний и другъ пѫть сме казвали, че се намиратъ и измежду нашето помашко население въ Родопитѣ, по нѣкои отъ които ще може да се узнае точно врѣмето и на изтурчването на извѣстни села или цѣли покрайнини(¹) въ тия планини, а други ще хвърлятъ свѣтлина и за отношенията между тия помохамеданчени българи и турската власть, както и за тогавашното социално и поминъчно състояние на Родопскитѣ поселения. Помацитѣ, що ги имаше въ наша територия, постепенно се изселватъ и сигурно въ едно недалечно бѫдеще ще се изселятъ до край, а съ тѣхното изгубване отъ насъ ще се изгубятъ безвъзвратно и много скѫпи и важни материали както за миналия битъ, тъй и за историята на тия планини. Въ тоя случай никой другъ, освѣнъ пакъ Министерството на Н. Просвѣщение, Историческото дружество и Народниятъ Музей сѫ, които обврѣме трѣбва да се погрижатъ и приберать дѣто би се намѣрили изъ Родопитѣ подобни стари турски официялни или не книжа, които иматъ що годѣ историческа стойность.

Най-накрая "Извѣстията" завръшватъ съ една хубава студия отъ г. С. Табакова за караманлиитѣ и тѣхната литература. По тоя слабо засегванъ до сега въ нашата историческа книжнина въпросъ г. Табаковъ току-речи изчерпателно ни дава досущъ нови свѣдѣния и важни заключения, че Малоазийскитѣ караманлии въ болшинството си сѫ отъ българска кръвь.

Изобщо „Извѣстията" на първото българско историческо дружество правятъ приятно впечатление, както по своето хубаво и цѣнно съдържание, толкова повече и за енергията и благородната и полезна дѣйность на членоветѣ му, на които ний отъ сърдце желаемъ пъленъ успѣхъ.

С.

Чтенія въ Императорскомъ Обществѣ исторіи и древностей россійскихъ при Московскомъ университетѣ. Книга I, 1906 г. двѣсти шестнадцатая.

Това е първата книга отъ т. 1906 г., а двѣстѣ и шестнадесета отъ изданието на „Императорское Общество исторіи и древностей расиiйскихъ" при Московския университетъ. Тукъ сѫ

1) Вижъ „Документи изъ миналото на Родопитѣ" въ кн. 6, год. II на „Родопски напрѣдъкъ" за изтурчването на с. Богутево, сегашна Станимашка околия.

описани ржкописитѣ и книгитѣ, които сж постжпили въ библиотеката на споменатото Московско Общество отъ 1846 до 1902 години и започватъ отъ № 336 до 942 включително Ржкописитѣ сж раздѣлени по вѣкове: ржкописи отъ XV в., XVI, XVII, XVIII—XIX и XIX, а въ VII отдѣлъ ржкописи на другитѣ славянски нарѣчия и иностранни и източни езици. Втората половина отъ тоя грамаденъ трудъ е приложение, въ което сж изброени подъ редъ необнародванитѣ съчинения и писменни бѣлѣжки на Ю. И Венелина, раздѣлени на слѣднитѣ отдѣли: а) по филология, б) историко-критични, в) по историята и географията на славянитѣ, г) по физическа география, топография и етнография, д) по медицина и е) статии съ разно съдържание. Тукъ сж изброени и писмата на Венелина по неговото пжтуване изъ България. Подиръ това слѣдватъ и оригиналнитѣ му съчинения, които сж били напечатани. Изброени сж и материялитѣ, съ които Венелинъ се е ползувалъ при неговата книжовна работа, дѣто фигуриратъ и записанитѣ лично отъ самаго него, или доставени му отъ други, български народни пѣсни. Посочени сж и прѣводитѣ Венелинови отъ чужди езици на руски и най-подирѣ сж изброени и нѣкои официялни документи, относещи се до служебната и учената му дѣйность.

Понататъкъ сж посочени трудоветѣ и на други двама руски учени книжовника отъ неотколѣшното минало, именно на О. М. Бодянски и А Н. Попова. Най-подиръ книгата завръшва съ единъ подробенъ азбученъ показалецъ на всички лица, мѣста, прѣдмети и статии, що се срѣщатъ при описанията на ржкописитѣ.

Тоя грамаденъ трудъ на Московското Общество е особено интересенъ и за насъ, българитѣ, защото въ него, както споменахме по-горѣ, сж изброени трудоветѣ на оня великъ русинь, Ю. Венелинъ, който бѣ посвѣтилъ живота си за изучването бита и историята на нашия народъ и прѣдставянето му прѣдъ славянския и чуждия ученъ свѣтъ и то въ най-важната епоха отъ нашия новъ животъ: първитѣ врѣмена на нашето възраждане.

Книгата е издадена подъ ржководството на секретаря на Обществото, г. Е. В. Барсова. Има голѣмъ форматъ, съ четливъ шрифтъ и съдържа 936 стр. Цѣната ѝ е 3 рубли.

С.

Живая старина. Периодическое изданіе отдѣленія етнографіи Императорскаго Рускаго Географическаго Общества. Подъ редакціею прѣдсѣдателя В. И. Ламанскаго, секресаря Ѳ. И. Щербатскаго и помощника редактора Н. Н. Виноградова. Выпускъ I, годъ XV, 1906. С. Петербургъ.

Съ тая книга започва XV годишнина отъ руското периодично издание „Живая Старина“, издание на Руското Императорско Географическо Общество, отдѣление по етнографията,

въ С. Петербургъ, и подъ редакцията на маститил руски ученъ мѫжъ и славистъ г. В. И. Ламански, неговъ прѣдсѣдатель. Въ тоя випускъ е дадено ново и систематично разпрѣдѣление на съдържанието му, което е раздѣлено на петь отдѣла. Въ първия отдѣлъ сѫ помѣстени изслѣдвания, наблюдения и разсѫждения отъ чисто етнографиченъ характеръ. Вториятъ отдѣлъ съдържа езикови материяли и такива по народната словесность и жива старина. Третиятъ—критика и библиография, а четвъртиятъ и петиятъ—смѣсъ, литературни и етнографски бѣлѣжки и хроника.

Изобщо и тая книга отъ „Живая Старина" съдържа твърдѣ цѣнни материяли изъ руския битъ и култура, които могатъ да бѫдатъ твърдѣ полезни и за българския етнографъ, който ще види, колко голѣмо е сходството между двата славянски народа: руски и български.

С.

Ежегодникъ Коллегіи Павла Галагана. Съ 1-го Октября 1902 года на 1-е Октября 1903 г. Подъ редакцію директора коллегіи, г. А. Г. Степовича. Годъ 8-й, Кіевъ, 1903 г.

Прѣди тридесеть и петь години и нѣщо единъ руски благодѣтель, по име Павелъ Галаганъ, е завѣщалъ своитѣ имения, отъ прихода на които се издържа тъй наричаната по името на благодѣтеля си „Коллегія Павла Галагана" въ г. Киевъ. Управлението на колегията отъ врѣме на врѣме издава ежегодникъ — отчетъ — който между свѣдѣнията, които се даватъ за състоянието и ходътъ на заведението прѣзъ единъ извѣстенъ периодъ, съдържа и неофициаленъ отдѣлъ, дѣто се печататъ и трудове на прѣподавателитѣ. Горѣозаглавениятъ ежегодникъ е 8-а година по реда си. Въ първия отдѣлъ е помѣстенъ отчета на колегията, въ който подробно е посочено всичко по нейното образователно и възпитателно състояние, пособията, библиотекитѣ, материялното състояние на източницитѣ (имениата) за подържанието ѝ, правила за постѫпване на учещитѣ се въ нея и др. т. Въ втория отдѣлъ, който заема почти цѣлата книга, на първо мѣсто е единъ обстоенъ критиченъ прѣгледъ на литературния отгласъ въ руското общество по врѣмето, когато знаменитиятъ руски поетъ Пушкинъ е починалъ, както и по отпразднуването стогодишнината отъ рождението му въ 1899 г. Въ кратката студийка, по право бѣлѣжки, на г. Степовича, подъ название „Славистика на XII археологическомъ съѣздѣ въ Харковѣ (1902 г. авг.)" и пр. се съобщаватъ докладитѣ и разискванията, които сѫ станали по тѣхъ въ Харковъ, дѣто и покойниятъ нашъ ученъ и професоръ Маринъ Дриновъ е реферивалъ „Объ одномъ апокрифическомъ видѣніи пророка Исаій" и „Объ едномъ рукописномъ сборникѣ церковныхъ чиноположеніи 14 в." —Понататъкъ слѣдватъ студиитѣ „Введение къмъ историята

на новата руска литература“ отъ Г. В. Александровски, „Дни за отдихъ и образователни екскурзии„ отъ З. Архимовичъ, а слѣдъ това слѣдва една пълна библиография на получени въ колегията по-видни руски книги и съчинения. Подиръ това твърдѣ интересни и полезни сѫ и библиографичнитѣ материяли по въпроса за извънкласното четене на ученицитѣ и литературнитѣ бесѣди. Правятъ се извадки и изъ повръменнитѣ руски издания по въпроса за образованието и възпитанието на учещата младежь. Най-накрая „Ежегодникътъ“ завършва съ една „справка“ за важнитѣ и достопаметни дни въ руската литература и изкуство за врѣмето отъ 1902 — 904 год. и „Материяли за историята на колегията“. Като приложение къмъ ежегодника е научната студия „Епиграфиката и нейното значение, като източникъ за гръцката история“, прѣведена отъ нѣмски отъ единъ ученикъ отъ IV кл. на колегията, Л. Домбровски, а тъй сѫщо и прѣведената статия отъ Revue des deux mondes, 1901 г., подъ заглавие. „Великия музикантъ — реалистъ.“

Изобщо „Ежегодникътъ“ има избрано съдържание съ научна и педагогична стойность, съ каквото въобще се отличаватъ рускитѣ книжовни издания отъ подобенъ родъ.

С.

Некрологъ

† Маринъ С. Дриновъ
1838—1906.

Гаснатъ една по една отъ българския небосклонъ ония малко по число, но ярки по свѣтлина звѣзди, които прѣзъ врѣмето на най-крупнитѣ, най-великитѣ исторически процеси, що прѣживѣ нашия народъ: възраждане и духовно и политическо освобождение—освѣтляваха пѫтя му и го водиха къмъ желанния край.

На 28 Февруарий срѣщу 1 Мартъ, т. г., една отъ такава крупна величина звѣзда е отлѣтѣла въ вѣчностьта: починалъ е **Маринъ Стефановъ Дриновъ,** знаменитъ ученъ, първъ български историкъ и дългогодишенъ професоръ въ Харковския университетъ.

Маринъ Дриновъ е роденъ въ града Панагюрище въ 1838 година и още въ младинитѣ си заминалъ за Русия, дѣто съ отличие свършилъ наукитѣ си въ историко-филологическия факултетъ при Московския университетъ. Щастието помогнало на младия Дриновъ да прѣкара извѣстно врѣме и разшири своитѣ и тъй солидни знания и изъ нѣкои отъ европейскитѣ по-важни

градове, изъ библиотекитѣ на които той намѣрилъ цѣнни и неизвѣстни до тогава исторически материяли за славянската изобщо и за българската отдѣлно история. Капиталнитѣ му съчинения: *Погледъ връхъ произхождението на българския народъ и началото на българската история. Исторически прѣгледъ на българската църква отъ самото ѝ начало до днесъ* и магистерската му десертация *Заселенія Балканскаго полуострова славянами*, му спечелиха име и въ европейския ученъ свѣтъ и му дадоха професорската катедра по славянска история при Харковския университетъ, на която длъжностъ и завърши днитѣ отъ живота си.

Освѣнъ отдѣлнитѣ съчинения г. Дриновъ е писалъ и много други учени и критични студии по историята, фолклора, езиковѣдѣнието и пр. въ най-виднитѣ по славистиката руски и други списания. На него се дължи основанието и на Българското Книжовно Дружество и периодическото му списание, което прѣзъ всичкитѣ си годишнини е красило своитѣ страници и съ трудове отъ г. Дринова. Учената, книжовната и професорска дѣйность на Дринова е оцѣнявана отъ цѣлия славянски книжовенъ миръ. Прѣди три години една група отъ най-виднитѣ руски и други учени и книжовници издадоха специаленъ сборникъ отъ статии по славяновѣдението, който сборникъ бѣ посвѣтенъ г. Дринову по случай тридесеть годишната му професорска дѣйность.

Но българския народъ много нѣщо дължи на тоя свой рѣдъкъ по достойнство синъ и въ други посоки: покойниятъ Дриновъ е зелъ живо участие въ първитѣ дни на нашето освобождение и въ конституирането на новия ни политически животъ, по редактирането на конституцията, избирането София за столица и др. Маринъ Дриновъ е билъ и първиятъ у насъ министъръ на народното просвѣщение и нему се дължи полагането първитѣ основи на всички наредби по нашето учебно и въобще просвѣтно дѣло.

До колко покойниятъ, макаръ и далечъ отъ своята родина, слѣдѣше и се интересуваше отъ развоя на нашия фолклоръ и изучването и послѣдното българско кѫтче, ще си позволимъ да приведемъ единъ скорошенъ фактъ, който, мислимъ, не ще бѫде безполезенъ за бѫдещия биографъ на знаменития български историкъ. Въ началото на миналата 1905 година единъ отъ списвачитѣ на „Родопски напрѣдъкъ“ имà честьта да получи отъ покойния прѣдплата за три годишни течения отъ „Родопски напрѣдъкъ“ и едно саморѫчно писмо, въ което между другото имаше и тѣзи насърдчителни думи: „азъ съ интересъ чета всички Ваши за Родопитѣ издания, които ми се твърдѣ аресватъ. Трудете се, желая Ви отъ сърдце добъръ успѣхъ и енергия . . . .“

Въ лицето на Маринъ Дриновъ българскиятъ народъ, а заедно съ него и славянската наука, губятъ единъ скроменъ на гледъ, но великъ по духъ и достойнство свой синъ и прѣдста-

вител, заслугитѣ на когото ще се прѣдаватъ отъ поколѣние на поколѣние.

Миръ на праха му и поклонъ прѣдъ паметьта на заслужилия покойникъ.

С.

Народни умотворения изъ Родопитѣ.

Народни пѣсни.

а) **Помашки отъ с. Чокуръ-кьой.**

Записалъ ***А. Шулговски,*** **пенсионеръ.**

1.

Момъкъ съ измама отвлича любовницата си.

Момъкъ люби мома, но тя го не рачи и връща *лишанътъ* му. Той пита майка си какъ и дѣ да я причака и грабне, а майка му го учи да се прѣоблѣче и прѣстори на сестра си, и когато я повикатъ съ дружкитѣ ѝ на межия, да я заведе въ кѫщи да види *заровет*ѣ ѝ и по тоя начинъ да я измами и *отвлѣче*.

Е^{а} ми сам, ма̀йчу, зага́лил [8]
Ф' сѐлу-ну на̀й-баш мума̀-на,
Ала ма, ма̀йчу, ни ра́чи,
Та си ми вра̀ща лише́^{а}нан,
Дру̀ге^{а}к ми ѝще^{а} да зѐ^{а}ме^{а}.
Чу̀де^{а}м са, ма̀йчу, мѝсле^{а}м са,
На по^{а}т' ли да е^{а} прѐ^{а}те^{а}ка,
На врѝс ли да е^{а} до̀че^{а}ка!
Сѝну л'у, е^{а} мо̀й сѝну л'у,
Не^{а}мо̀ е^{а} пу по̀^{а}т' срамутѝ,
Не^{а}мо̀ е^{а} на врис дучѐ^{а}кай,
Че^{а} е^{а} аго́ска до̀^{а}ще^{а}ре^{а}.
Утре^{а} ща ме^{з}жо̀^{а} да сбѝрам
И нѐе^{а} мѝсле^{а}м да р'у̀кам;
Ти зѐ^{а}ми та са прѐ^{а}ме^{а}ни

Сас áблина(9) ти прѐ^{а}ме^{а}на,
Та е^а на пòрти дòче^{а}кай,
Та е^а фаф глàва здравòвай
И рудâне^{а}н хи пòве^{а}ми,
Та че^а хи рéчи, сѝну л'у:
„Хâйде^а, дрỳшчице^а, да ѝде^{а}м
На нàши гòрни к'óшк'уве^а,
Зам да ти кáже^а, дрỳшчице^а,
Кинà сам те^{а}нку напр'ò^{а}ла
И сѝт'ничку сам наткáла
За мòмцки тé^{а}нки дáруве^а
И не^{а}вѐстинки спàп'уве^а.(10)
Щ̧а ти, дрỳшчице^а, пòстеле^а
Бобâйкувине^а хàлища (11)
И мáйчину ну вò^{а}злав'е^а“.

Слушана отъ Байремъ Х. Мехмедовъ, 1906 г.

б) Изъ Ахъ-челебийско, български.

Записалъ Добра Ст. Шишкова.

1.

Момъкъ открадва мома.

Пѫтувалъ момъкъ изъ широко поле и срѣща мома на единъ изворъ. Поисква ѝ вода, подава му, а той я грабва на коня си. Момата му се моли да я пусне, защото майка ѝ ще я чака да ѝ занесе вода, ала той ѝ отговаря, че и неговата майка чака гиздава снаха.

Рàвну е^а пòле^а ширòку за хóден'е^а,
Ала си нѐма вòда за пѝе^{а}н'е^а.
Варвé^{а}л е^а 'унàк три дéне^а, три нò^{а}ща,
Нѝйде^а ни найде^а вудѝца да пѝйне^а,
Га чи си нàйде^а студѐну ѝзвурче^а,
И мàшка де^{а}войка вóда тòчеше^а:
'Унак си хи са жѐ^{а}лну мòле^{а}ше^а.
— Пóдай ми, момне^а, вудѝца да пѝйнам!
Мумà му пудàде^а сдудéна вудѝца,

’Уна̀к си ни пѝйна вудѝца,
Амѝ си еа фа̀на за де́сна рачѝца
Та чеа си еа мѐтна на бо́арва ко̀неа
И си на ко̀неа тѝху румо̀неа:
— Призѝмай, ко̀н’у, прис ра̀вну по̀леа,
Да си укри́им кра́деана деаво̀йка.
Пак му са мума̀ жѐална мо̀леашеа:
— Пу̀сни ма, пу̀сни, лу̀ду и мла̀ду.
Чи щеа се наде́аеа мо̀еана ма̀йка,
Да си хи о̀днѐаса студѐна во̀да!
— Ха̀йда ми, ха̀йда, ти ма̀шка мо̀мнеа,
И мо̀еана ма̀йка щеа са нядѐаеа
Да си хи о̀дпеада гѝздава сно̀аха.

Слушана отъ баба ѝ Добра Н. Шишкова отъ с. Устово, 1906 година.

2.

Мома Незифкя при момци овчари.

Мома Незифкя жънѣла вънъ отъ селото си, заваляло дъждъ, паднало мъгла, та сбъркала пѫтя на връщане и се вѣстява случайно при момци овчари. Уплашена тя имъ се моли да я иматъ за сестра, а тя тѣхъ за братя, само пѫтя да ѝ кажатъ но тѣ ѝ отговарятъ, че и сестри, и братя си иматъ, но първо либе си нѣматъ.

То́арнала ми еа Назѝфкеа
Нис ма̀лка рѐака на до̀лу,
Нис зеалѐвуну л’ува̀д’еа,
Зеалѐну сѐану да сушѝ
И ж’о̀алта ж’о̀атва да жо̀анеа.
Т’о̀авна еа мо̀агла па̀днала,
Сѝтна еа ро̀са ро̀снала,
Назифкеа по̀атеан сбо́аркала,
Та еа Назѝфкеа утѝшла,
На два уфчѐарски ’о̀гн’увеа
И уфчѐареам са мо̀леашеа:
— Уфчѐареа, бра̀т’еа да мѝ стеа,
Уфчѐареа, сѐстра да вѝ сам,

Амàн ми пò^{а}те^{а}н кàжите^{а}!
Назѝфке^{а}, бè^{а}лу мумѝче^{а},
Нѝе^{а} си брàт'е^{а} ѝмаме^{а},
Нѝе^{а} си сèстри ѝмаме^{а},
Е^{а}м си ми л'ỳбе^{а} нèмаме^{а}.

Слушана отъ сѫщия.

3.

Юнакова молба къмъ мома.

Момъкъ се моли на мома Азминка да го погледне още веднажъ, за да ѝ види лицето, но тя му отговаря, че майка ѝ и сестритѣ ѝ, които сѫ я хранили и люлѣли, лицето не ѝ сѫ видѣли, та камо ли той. Обаче казва му, че очитѣ ѝ приличатъ на черни черешки, лицето на бѣла махрама, а снагата на тънка селвия.

Азмѝнку л'у, пѝле^{а}нце^{а},
Азмѝнку л'у è^{а}гне^{а}нце^{а},
Още^{а} аднò^{а}ш погле^{а}днѝ,
Да си ти вѝде^{а}м лѝце^{а}ну!
— А брè 'уна́че^{а}, 'унàче^{а},
Мѐне^{а} е^{а} ма́йка хрàнила,
Лѝце^{а} ми не^{а} é вѝде^{а}ла;
Сèде^{а}м ма сéстри л'ỳле^{а}ха,
Лѝце^{а} ми не^{а} со^{а} вѝде^{а}ли.
А брè 'унàче^{а}, 'унàче^{а},
Ч'ò^{а}рни че^{а}ре́^{а}шки зна́е^{а}ш ли,
Мòи са òчи анаквѝ; (12)
Бé^{а}ла махрамò^{а}(13) каквà е^{а},
Мòйну е^{а} лѝце^{а} анаквò:
Т'ò^{а}нка се^{а}л'вѝе^{а} каквá е^{а},
Мòйна е^{а} снàшка анаквà.

Слушана отъ Хюсеинъ Жюмгаровъ.

4.

Моминъ по̀плакъ къмъ майка си.

Между 20 невѣсти оженени сама Айша е не весела, та майка и́ я пита, какво нѣщо и́ липсва; злато ли нанизъ, хубава кѫща ли, конче ли, любе ли, та е тъй кахърна. Айша се оплаква, че либето и́ е глухо и глупаво и нищо не се сѣщало, отъ нищо не разбирало. Изтъква се нейната липса отъ любовь къмъ либето, на което майка и́ я дала безъ нейно желание и на комуто пожелава на огънь да изгори.

Ут гуле́ам байрѐам ду ма̀лак
Два̀деастеа сва̀д'би ста̀наха.
Врит' са неаве́асти шеанлѝвки,(14)
Айшеа еа садѐ кахо̀арна.
Ма̀йка хи ти́ху румо̀неа:
— Айшу, ма̀йчина до̀ащер'у,
Защѝм си кѝмна кахо̀арна?
Еалто̀ан ли нѐма да нѝжеаш,
Ко̀нчеа ли нѐма да еахаш,
Ру̀ба ли нѐма да но̀сиш,
Сара̀й ли нѐма да сеадѝш,
Л'у̀беа ли нѐма да л'у̀биш?
— Ма̀йчинку, гѝди ма̀йчинку,
Как да неа ми сам кахо̀арна,
Ага̀ ма да̀деа, ма̀йчинку,
На сакво̀ глу̀ху, ко̀пеалеа,
Нѝщу са, ма̀йчу, неасѐата:
Вѐчеару лѐагам ко̀пчеанка,
Ву̀тирну ста̀нувам ко̀пчеанка,
Ка̀шеа му ва̀реам, па̀ри гу,
Л'о̀аща му ва̀реам, неа еадѐ,
Чубу̀к му па̀леам, неа пѝеа,
Оган' дано̀ гу изгурѝ

Слушана отъ сѫщия.

5.

Момковъ поплакъ отъ мома.

Момъкъ залюбилъ мома, но тя го не ще. Пита селския кадия, какво да стори, за да я измами, а той го съвѣтва да иде въ чужбина да спечели и ѝ приготви гиздило.

Зага̀лих мума̀ ка̀матна,
Лишѐ^{а}н прува̀дам, враща гу
Сама̀ не^{а} ра̀чи да додѐ^{а}.
Ко̀л'чим ми мѝнам вас сѐлу,
Фсѐ са на дво̀ре^{а} ла̀хува,
Учѝне^{а} мѐ^{а}та варх мѐне^{а},
Лѝце^{а}ну хи са прумѐ^{а}не^{а},
Ф лѝце^{а}ану си е^{а} пузна̀вам,
Че^{а} ѝма се^{а}фд'о̀а на мѐне^{а}.
Кадѝ'у сѐлцки запчѝ'у,
Ч'у̀де^{а}м са, мѝсле^{а}м, кадѝ'у,
На по^{а}т, ли да е^{а} прѐ^{а}те$_{а}$ка,
На врис ли да е^{а} до̀че^{а}ка?
— 'Уна̀че^{а} лу̀да де^{а}лѝ'у,
Е^{а}ми си ѝди, 'уна̀че^{а},
Ф ра̀внуну по̀ле^{а} широ̀ку,
Та си ми ку̀пи, 'уна̀че^{а},
На ва̀клу чѐлу е^{а}лто̀^{а}не^{а},
На бѐ^{а}ла шѝйке^{а} е^{а}нжѝе^{а}.
На тѐ^{а}нку ко̀^{а}рсче^{а} кула̀нче^{а},
На тѐ^{а}нка сна̀шка купѝе^{а},
Туга̀ва да е^{а} измা̀миш.

Слушана отъ Мустафа Влаковъ. 1906 г.

II. Рѣчникъ съ обяснителни бѣлѣжки къмъ нѣкои мѣстни думи въ народнитѣ умотворения

1. **Хлѐпут'**, отъ гл. сжщ. отъ разхлепа; разкалено, оцапано нѣщо. (Стр. 51).

2. **Ло̀$_{а}$гун'**. отъ гл. сжщ. лъже, ядене, което бават

на кравитѣ, за да ги залъгватъ и стоятъ мирни при доенето. (Стр. 51).

3. **Гра́деªш,** отгл. сжщ. материалъ за ограждане градини, ливади и пр. (Стр. 51).

4. **Сурна́вка**, сжщ. отъ мѣстния глаголъ *сурне*, плъзга, търкаля, пързалка. (Стр. 51).

5. **Ба́лнеªва,** отгл. сжщ. отъ прил. *бално*, тжжно, тжга. (Стр. 52).

Не́науздав, нар. ненадейно, неусѣтно. (Стр. 52).

7. **Скака̀ло-а̀** отгл. сжщ. отъ скачамъ. Камъне, поставени въ водно мѣсто или на малка рѣка за прѣскачане по тѣхъ. (Ст. 52).

8. **Зага̀лил**, глаг. залюбилъ.

9. **'Аблина** прил. отъ сжщ **а̀бла,** име, съ което помацитѣ именуватъ по-голѣмитѣ си сестри. Българско кака.

10. **Спап'**, сжщ. зестра, прика, състоеща отъ дрехи. постелки, покривки и др., които родителитѣ даватъ на дъщеритѣ си при свадбата.

11. **Ха́лищеª-а,** сжщ. козяци, вълнени и козиневи домашни черги.

12. **Анакви́** мѣст. такива,, сжщи, прилични.

13. **Махрамо́ª**, сжщ. бѣла домашна кърпа, каквито Родопчанкитѣ и българи, и помакини носятъ прѣметнати прѣзъ главитѣ си.

14. **Шенªлйви-ки,** прил. отъ турската дума *шенъ*. Значи радостни, приятни на гледъ, весели.